

AERE PERENNIVS

Verslagen en Mededelingen uit het
Medisch - Encyclopaedisch Instituut van de Vrije Universiteit

No. 27 – juli/oktober 1977

Uitgave van het

***Medisch-Encyclopaedisch Instituut
van de Vrije Universiteit***

Redactie: Prof. Dr. G.A. Lindeboom

**Inzendingen voor Aere Perennius
worden gaarne ingewacht aan het
redactie-sekretariaat p/a
Mevr. C.M.T. Kermer
Medisch-Encyclopaedisch Instituut V.U.**

**Van der Boechorststraat 7
Amsterdam - Zuid
Tel. 020 - 548 2702**

A E R E P E R E N N I U S

Verslagen en mededelingen uit
 Het Medisch-Encyclopaedisch Instituut
 van de Vrije Universiteit

No. 27

juli/oktober 1977

NEDERLANDSE MEDICI TE PARIJS IN DEACHTTIENDE EEUW

door

A.P.C.H. Knegtel

In de achttiende eeuw was het zeer gebruikelijk voor studerenden en afgestudeerden, alvorens zich als arts te vestigen, naar het buitenland te reizen voor verdere studie. Een verblijf in de Parijse hospitalen werd door velen begeerd om zich in hun vak te bekwamen. Aantekeningen over ervaringen aldaar zijn vrij veelvuldig bewaard gebleven.

Aanleiding tot het schrijven van dit artikel was de kennismaking met een nog niet eerder gepubliceerde brief van Samuel de Wind, gedateerd 20 november 1765, verzonden uit Parijs*.

Samuel de Wind (1742-1803) is een telg uit het bekende Zeeuwse geslacht De Wind, dat vele geneeskundigen heeft voortgebracht. Zijn vader Paulus de Wind (1714-71), wel het meest bekend gebleven, was vooral voor zijn blaasoperaties - het steensnijden - befaamd. Gevestigd te Middelburg bekleedde Paulus de Wind daar belangrijke functies als lector in de ontleed-, heel- en verloskunde, was doctor van de Oost-Indische Compagnie ter Kamer Zeeland en examinator van de Chirurgijs. Hij was gehuwd met Berdina Tak. Hun zoon Samuel was eveneens medisch doctor te Middelburg, 's lands- en stadsoperateur, bekend steensnijder en vroedmeester. Hij was gehuwd met Cornelia Dobbelaer en overleed in de ouderdom van 60 jaren op 15 februari 1803.¹

Evenals zijn vader dat eerder deed in 1734, maakte hij een studiereis naar Frankrijks hoofdstad en schreef uit Parijs op 20 november 1765 de hier volgende brief, geadresseerd aan 'D Heer N N Galandat, heel- en vroedmeester 2e te Vlissingen.²

*Op deze brief werd ik attent gemaakt door Dra C.M. Verkroost, verbonden aan het Medisch-encyclopaedisch Instituut der Vrije Universiteit te Amsterdam (waarn, hoofd: Prof. Dr. G.A. Lindeboom). Het manuscript wordt bewaard in de Provinciale Bibliotheek van Zeeland, afd. handschriften, te Middelburg.

Van David Henry Gallandat (1732-82), Zwitser van geboorte en getogen in Vlissingen, weten wij dat hij als chirurgijn van 1757 tot 1760 te Parijs een officiële opleiding tot geneesheer doorliep en getuigschriften bezat van Raphaël Bienvenu Sabatier en André Levret, waaruit blijkt dat Gallandat daar met grote ijver heeft gewerkt³. Op 26 april 1761 gaven de autoriteiten te Vlissingen hem toestemming de geneeskundige praktijk daar uit te oefenen en op 15 augustus van datzelfde jaar werd hij benoemd tot lector in de ontleed-, heel- en verloskunde, belast met het examineren der scheepschirurgijnen en werd hem de opleiding der aanstaande vroedvrouwen toevertrouwd.

Bekend is, dat Paulus de Wind een briefwisseling met Gallandat onderhield⁴. Bij zijn vertrek naar Parijs ontving de 23-jarige Samuel aanbevelingsbrieven van Gallandat. In onderstaane brief bedankt Samuel de Wind nogmaals voor deze aanbevelingen en vertelt hij van zijn eerste ervaringen met de Franse geneeskunde.

Parijs 20 November 1765.

Mijn Heer & Hoogge-agte Vrind!

Hoe gaarne gewent had UED eerder berigten van mijne komst, in deze nieuwe waereld te geven, is zulks door menigvuldige bezigheden tot nog toe onmogelijk geweest; thans hebbe d Eer UEDle nogmaals voor UEDles adressen minzaam te bedanken; hopende d een of d ander tijd in staat te zijn UED zulks te recompenseeren.

Over Gend, Rijssel, Arras, Amiens, Rouaan te Parijs gearriveerd zijnde hebbe al het t 'merkwaaardige voor t 'grootste gedeelte bezigtigd en t 'zedert den 4den Novembers s'morgens het verband in t Hotel Dieu, de lessen van dheer Sabatier in d'invalides, en die van dheer Levret in de vroetkunde met veel vermaak bijgewoond; in t Hoteldieu heeft dheer Morand gepasseerde Zaterdag 4 kinderen van de steen gesneden, en een luxatie van t os femoris trachten te reduceeren, do t zelve is naa verscheide reizen, vrugteloos afgeloopen; naa mij berigt is, zal dheer Morand voorzeide luxatie in dezelve staat laten berusten.

Wijl het hof zig tegenwoordig nog te Fontaine bleau bevind, hebbe UEDle letteren aan d'heer Renard niet kunnen overhandigen, die van dheer La Mothe welke zig te Bordeaux bevind zijn onder Couvert van Mad Caron reeds bezorgt.

Niets zal mij aangenaamer zijn dan UEDle hier ter plaats in t'een of ander van dienst te kunnen zijn: mijn woonplaats is

*ten huize van Mad: Caron (rue de Noyers) –
Naa mij in UEDles vrindschap aanbevolen, en UEDles beminde
van mijn respect verzekert te hebben ben ik met
alle Hoogagting.*

*Mijn Heer & Hoogge-agte Vrind
UEDles D W Dien: & vrind
Samuel de Wind*

[adres]

Mijn Heer

D Heer N.N. Galandat

Heel- en Vroedmeester 2e

te

Vlissingen

Wie waren nu die Franse medici bij wie Samuel de Wind de colleges volgde?

De in de brief genoemde Sabatier is Raphaël - Bienvenu Sabatier (1732-1811), chirurg, geboren te Parijs. Hij was leerling van zijn vader Pierre Sabatier, chirurg aan het ziekenhuis 'Charité' en onderscheidde zich zodanig, dat de chirurgen hem in hun college opnamen twee jaar voordat hij de leeftijd had die reglementair werd vereist. Lid van de Académie de Chirurgie, werd hij in 1756 tot professor benoemd aan het Collège Royal, huwde met een nicht van de eveneens in de brief genoemde Morand, werd chirurgien-major van het Hôtel des Invalides en lid van de Académie des Sciences in 1773. Gedurende de Revolutie werd hij belast met de inspectie van de leger-gezondheidsdienst, doceerde aan de 'Ecole de Santé' en werd lid van het 'Institut'. Napoleon I benoemde hem tot een van zijn consulterende chirurgen.

Sabatier was een groot practicus, maar geen vernieuwer zoals Desault, en hechtte sterk aan oude opvattingen. Behalve diverse Mémoires schreef hij een Traité complet d'anatomie (Paris 1791)⁵. Deze werd in het Nederlands vertaald. Voorts schreef hij: De la Médecine expectative (1796) en De la Médecine opératoire (1796).

Sauveur François Morand (1697-1773), geboren te Parijs, was eerste chirurg van de 'Charité' (1730), later van het 'Hôtel des Invalides' en lid van de Académie de Chirurgie. Hij droeg veel bij aan de ontwikkeling van de chirurgie in Frankrijk. In Londen ging hij het procédé van Cheselden voor de blaassteensnede bestuderen, maakte zich deze methode eigen en vereenvoudigde haar. Hij schreef: Traité de la taille au haut appareil (1728); Recueil d'expériences

et d'observations sur la pierre (1743); Opuscules de chirurgie (1768-1772).

André Levret (1703-80), chirurg en verloskundige, geboren te Parijs, vervolmaakte de verlostang door middel van de z.g. curvatura nova (bekkenkromming), naar hem de forceps van Levret genoemd. Hij schreef o.a. L'art des accouchemens démontré par les principes de physique et de mécanique (1753) en Observations sur L'allaitement des enfants (1781). Over het contact tussen Levret en de Nederlandse medici is wel het een en ander bekend.

In de bibliotheek van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (K.N.M.G.) bevindt zich een brief van André Levret aan Petrus Camper uit het jaar 1770 met de volgende inhoud.

Mr. Camper. D.M.P. Va

à Paris le 29 septembre 1770

Monsieur

Il y a longtems que j'aurois du vous ecrire pour repondre à l'honneur que vous m'avez fait de m'adresser Monsieur de Bru, mais dans ce tems je n'aurois pu vous dire comme je le puis aujourdhuy que j'espere que par la suite Mr. de Bru me fera honneur comme à tous les Professeur qui l'ont eu et qui l'auront pour dissiple. Ce Galant homme a suivi completement deux de mes cours d'accouchement avec un zele infatigable, et j'ai reconnu en lui une sagacité peu commune pour saisir tout choses, même les plus abstraites; d'ailleurs il est d'une adresse qui fait toujours plaisir; les accouchemens laborieuses qu'il a fait sous mes yeux m'en sont un sur garant: on trouve rarement de ces heureux genies: il merite, Monsieur, toute votre bienveillance, il s'est acquis mon estime, et pour lui prouver je voudrois trouver quelque occasion propre à l'en convaincre. Oserai-je a mon tour vous le recommander: il vous presentera mes respects, je vous prie de les agréer et de me croire avec reconnaissance

Monsieur,

*Votre humble et très obeissant
serviteur*

Levret

Deze brief in fraai handschrift, lofuitingen behelzende op Monsieur de Bru, is een goed voorbeeld voor de stijl van die tijd. Wie de geniale De Bru was, die door Camper aan Levret was aanbevolen, heb ik niet kunnen achterhalen. Levret zal Camper mogelijk hebben ontmoet toen deze in 1749 Parijs bezocht.

Petrus Camper (1722-89), achtereenvolgens hoogleraar te Franeker, Amsterdam en Groningen, verrichtte belangrijk werk op het gebied van symphysiotomie, steensnede en vooral van de vergelijkende anatomie (gelaatshoek). Hij toonde in 1749 aan de Académie Royale de Chirurgie te Parijs de verlostang van Smellie die hij uit Londen had meegebracht⁶. In de mémoires van de Académie Royale de Chirurgie komt van Peter Camper een verslag voor, dat de volgende titel draagt: Remarques sur les accouchements laborieux par l'enclavement de la tête, et sur l'usage du levier de Roonhuijsen dans ce cas⁷.

Ook Wouter van Doeveren en Mathias van Geuns geven hun ervaringen met Levret weer. Interessant in dit verband is wat Wouter van Doeveren (1730-83), die hoogleraar te Groningen en later te Leiden werd, in zijn reisjournaal van 1752-1753 over Levret schrijft tijdens zijn verblijf in Parijs. Van Doeveren volgt bij Levret een cursus particularis en oefent onder diens leiding op het door Levret zelf geconstrueerde fantoom:

*'... Vrijdags den 24e (november 1752) begonnen wij bij de heer Levret de practijk van sijn cours des accouchements met moeilijke verlossingen te doen op eene machine door de h^r Levret geinventeerd, en door hem en sijn vrouw gecomponeerd. Dit was een volkomen vrouwenscelet, hetwelk door opvulling en bekleeding met zeemleer etc. seer wel tot de forme van een vrouwe ligchaam gebragt was: de ingewanden, darmen, etc. waren insgelijks so opgevuld datse de gedaante van het verbeelde deel seer wel geleecken: maar insonderheid had de h^r Levret sig toegelegd om de gedaante van de uterus, so veel 't mogelijk was natuerlijk te maaken en wel so, als deselve is in en ten tijde der verlossing, ten einde was de sak die deselve verbeelde benevens dessels orificium so gecomponeerd door verscheide haakjes, ringen, toutjes etc. dat deselve sig kon toetrecken, en sijne holligheid en opening verminderen; in één woord de heer Levret had seer wel gereússeerd in alles seer natuerlijk te reguleren, en alles, so na als mogelijk, een accouchement te imiteren; ten dien einde had hij ook twee sceletten van twee jonggeboorne kinders (waar van hij 't eene door sijn forceps had afgehaald) op deselvd wijze gevuld en tot een natuerlijke form gebragt, en 't eene van een streng en placenta voorsien....'*⁸.

Op 29 oktober 1759 vertrok Matthias van Geuns (1735-1817), die later hoogleraar te Harderwijk en vervolgens te Utrecht werd, naar Parijs met een aanbevelingsbrief van B.S. Albinus uit Leiden. Deze brief wordt in de bibliotheek van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst bewaard. Hij woonde in Parijs samen met een tiental Nederlandse studenten in de rue Mazarine, allen naar Parijs gekomen om zich vooral in chirurgie en verloskunde te bekwamen. Van Geuns kreeg toegang tot het Hôtel des Invalides, waar hij lessen en kunstbewerkingen van Morand en Sabatier bijwoonde en waar hem gelegenheid werd gegeven zelf ingrepen te verrichten. Hij bezocht het Hôpital de la Charité, waar Louis hem zijn diensten aanbood en bekwamde zich bij Levret in de verloskunde⁹.

Onder de Nederlandse studenten in de rue Mazarine bevond zich David Henry Gallandat en de later in Rotterdam zeer bekend geworden geneesheer H. Bezoet. In de archieven van het Zeeuwsche Genootschap te Middelburg berust een 360 bladzijden tellend handschrift van Gallandat met aantekeningen gemaakt in de hospitalen te Parijs uit de lessen van Sabatier, Astruc, Petit, enz. uit 1759¹⁰.

Van Geuns bracht op zijn terugreis naar huis in september 1760 enige dagen door bij Paulus de Wind in Middelburg en kwam in oktober 1760 in Leiden aan. Van Geuns schrijft op 29 januari 1761 een uitvoerige brief aan Wouter van Doeveren, waarin hij over Levret opmerkt: 'een man van vernuft en ondervinding, doch verward en vinnig, met zich zelve ingenomen....'.

Nog verschillende andere Nederlandse medici maakten in de 18de eeuw een studiereis naar Parijs.

Van Job Baster, geboren in Zierikzee in 1711, is bekend dat hij met zijn vriend Meinard van Visvliet (1708-69), ook medicus en tevens jurist, in 1731 naar Parijs reisde, waar zij zich in de hospitalen Hôtel Dieu en Saint Jacques bekwamden in ontleedkunde (Winslow en Hunauld), heelkunde (J. Morand) en vroedkunde (Grégoire). In de Jardin Royal des Plantes bestudeerden zij de collecties van de botanici Joseph Pitton de Tournefort en Sébastien Vaillant. Job Baster verbleef tien maanden in Parijs¹¹.

L.J. Koedijk, bekend gebleven om zijn 'Verhandeling van de sectio caesarea of keizersnede' (Utrecht, 1774) bevond zich in 1769 te Parijs. Van hem zijn drie brieven bewaard gebleven in de bibliotheek der K.N.M.G. Hij beschrijft daarin het Hôtel des Invalides, Sabatier heeft daar de organisatie en werkt met negen helpers-chirurgijns. Koedijk bericht over oogoperaties, operaties van de fistul ani, lithotomie, genezing van hydrocèle en sleutelbeenfractuur met complicaties.

De verslagen en brieven van deze studiereizen verlevendigen vaak

ons inzicht omtrent de 18de eeuwse geneeskunde in de Parijse klinieken.

Literatuurlijst (tevens noten)

1. C. M. Verkroost (1974). De levensbeschrijving van de Zeeuwse arts Paulus de Wind (1714-71) door zijn zoon Samuel. Arch. Zeeuws Genootsch. der Wetenschappen 11.
2. J.G. de Lint (1926). David Henry Gallandat. Bijdr. Gesch. Geneesk. 6, 181.
3. C.M. Verkroost (1975). Een schrijven van Paulus de Wind in 1769 aan David Gallandat. Med. Contact 30, 771.
4. G.A. Lindeboom (1972). De geschiedenis v.d. med. Wetenschap in Nederland. Fibula-van Dishoek, Bussum.
5. Mémoires de l'Académie Royale de Chirurgie. Paris 1768-1798.
6. P. van der Zwaag (1970). Wouter van Doeveren (1739-1783). Leven en werken van een 18e eeuws hoogleraar in de geneeskunde, (Diss. V.U. A'dam). Van Gorcum, Assen.
7. J.H. Sypkens Smit (1953). Leven en werken van Matthias van Geuns M.D. 1735-1817 (Diss. R.U. Groningen). Van Gorcum, Assen.
8. W.S. van Benthem Jutting en C.M. van Hoorn (1967). Oude en nieuwe gegevens over leven en arbeid van Dr. Job Baster (1711-1775). Arch. Zeeuws Genootsch. der Wetenschappen 29.

DRIE BRIEFKAARTEN VAN PROF. K. F. WENKEBACH (1864 - 1940)

door

G. A. Lindeboom

Vanuit familiebezit geraakten onder mijn ogen een drietal briefkaarten van Prof. Wenkebach. De beide eerste zijn geschreven vanaf het oostfront uit de eerste wereldoorlog.

Gelijk men weet, was Wenkebach met ingang van 1 augustus 1914, dus op de dag van het begin van die oorlog, benoemd tot hoogleraar in de inwendige geneeskunde aan de beroemde universiteit te Wenen. Na van 1901 tot 1911 te Groningen als zodanig werkzaam te zijn geweest, had hij daarna gedurende 3 jaar (1911 - 14) dezelfde functie aan de Keizerlijke Universiteit te Straatsburg vervuld. In de laatste weken of dagen van juli 1914 had hij de stad reeds moeten verlaten vanwege de militaire bewegingen en het dreigend oorlogsgevaar. Hij heeft Wenen pas in september kunnen bereiken en werd op 26 november 1914 door de oude keizer Franz Joseph in het slot Schönbrunn in audiëntie ontvangen.

Reeds in het eerste jaar van de oorlog werd zijn aandacht getrokken door de vele soldaten, die ernstige hartklachten (tachycardiën, heftige hartswerking) hadden, terwijl ze vroeger nooit cardiale symptomen hadden vertoond. Hetzelfde was het geval met zijn vriend Sir William Osler (1849-1919), die aan de andere zijde van het front, dat van de Geallieerde Mogendheden, geconfronteerd werd met hetzelfde verschijnsel. Beide werden ten zeerste geboeid door wat aan de zijde der Centrale Mogendheden het 'Soldatenherz' werd genoemd en wat, naar later bleek, niets anders is dan het inspanningsyndroom, ook onder de term: 'neurocirculatoire asthenie' bekend.

Wenckebach richtte er een reserve hospitaal (no. 16) te Hüttelsdorf voor in, waarvan een zekere Prof. Kaufmann de leiding had en hij zelf de consulent (consiliarius) was. Naar dat hospitaal werden de lijdens met de bovengenoemde verschijnselen dus afgevoerd.

Toch gevoelde Wenckebach de behoefte de militairen waar te nemen onder de krijgsomstandigheden aan het front. En zo heeft hij in 1915 twee reizen gemaakt naar het Oostfront om de soldaten ter plaatse te onderzoeken — eerst naar het Poolse, en daarna naar het Russische front. De eerste reis vond plaats in het vroege najaar van 1915. Een negental briefkaarten en een brief, daterend van 27 september tot 11 oktober 1915, welke ik in mijn monografie over Wenckebach publiceerde, geven over die eerste reis berichten. Enkele weken later vertrok hij naar het andere deel van het Oostfront.

Het onderzoek bestond, als ik het goed begrijp, slechts uit het fysische onderzoek van percussie en auscultatie: hij 'klopte de bataljons af', zoals hij schrijft; voor het maken van electrocardiogrammen of het verrichten van een röntgenonderzoek was er blijkbaar geen tijd of gelegenheid.

Tijdens deze reis schreef Wenckebach in november 1915 een tweetal briefkaarten, de ene naar zijn (drie jaar jongere) vrouw, die van zich zelf Catharina Henny (1867 - 1957) heette (en hem 17 jaar zou overleven) en de andere naar haar ongehuwde zuster.

De kaarten geven een vluchtige blik op het oorlogstoneel en op zijn werk. Men krijgt de indruk, dat Wenckebach meer geboeid was door zijn wetenschappelijk onderzoek dan getroffen door het leed der talloze gewonde soldaten. Maar die indruk kan verkeerd zijn - hij schreef tenslotte op briefkaarten, waarvan de tekst thans volgt.

1. Briefkaart van Prof. Wenckebach aan zijn vrouw te Wenen:

10.X.15. B.K. Gestern schriebe ich keine Karte sondern gab einer nach Wien reisenden Schwester einen Brief mit, hoffentlich kriegst Du ihn. Ich bin jetzt in meiner letzten östlichen Station, werde

morgen hier noch 2 Bataillon's abklopfen und reise dann wieder nach Europa, und komme wie gesagt Ende der Woche wieder nach Hause. Gestern, diese Nacht und heute Morgen schauerliches Wetter. Unglaubliche Drecknester, die Strassen! ! Auch hier allerliebste empfangen, bei der Division zu Mittag gegessen, Erzherzog Hubert getroffen. Ueberall kommen auch die Offiziere zur Untersuchung. Man ist so froh, dass mal ein Akademiker an die Front gekommen ist, es war noch keiner da. Ich werde viele Photo's mitbringen und später bekommen, ich werde überall als seltener Vogel aufgenommen, sogar bei der Arbeit. Es bleibt ruhig an der Front, heute kein Schuss, bis soeben 6 Uhr mal wieder was zu hören war in weiter Ferne.

Heute aber wieder heiterer Himmel, wunderbarer Sonnenuntergang. Mildes Wetter. Soeben wurde aus B. telefoniert: 5 Karten mit guten Nachrichten der Familie.

Uebermorgen finde ich dort alles.

Dein Fri

Adres

Frau Prof. Wenckebach

IX Boltzmanng. 12

Wien

Afzender

Prof. Wenckebach

K.U.K. 1 Op.

Armee Kommando

Feldpost 30.

Poststempel

K.u.K.Feldpost

11.X.15

52

K.u.k. Infant. Div. Sanit. Anstalt

2. Briefkaart van Prof. Wenckebach aan zijn schoonzuster te Helmond (Nederland):

10.X.15. B.D Aus diesem unglaublichem Lande, vor der östlichsten Stette des oesterr. Front in Wolhynien, sende ich dir einen Gruss. Meine Reise ist ungemein interessant. Ich habe den ganzen Kriegsbetrieb gesehen, was möglich war, weil hier keine heftigen Kampfe sind. Ich war bis in Dubno an der Ikwa. Zu Pferde besuchte ich hier die Sanitätsanstalten, überall die Patienten beklopfend, als Vorarbeit für meine Wiener Arbeit. Der ganze Dienst ist glänzend und man glaubt nicht, was unter den unmöglichsten Bedingungen,

Een derde briefkaart die toevalligerwijze bewaard is gebleven, dateert van 22 jaar later, toen Wenckebach reeds 18 jaar (sinds 1929) emeritus hoogleraar was. Hij deed toen nog steeds praktijk in zijn 'Ordinationszimmer' in de Cobenzlgasse (49A), waar hij in een paar vertrekken 'Ordinationsstunde' hield. Tot mijn spijt kon ik noch over de geadresseerde Prof. Fraenkel te Heidelberg, noch over de in de eerste regels genoemde R. Singer iets naders vinden. De ietwat lichte toon met doorschemerende humor van het kaartschrijven is typerend voor de geestrijke schrijfwijze van onze beroemde landgenoot.

3. Briefkaart aan Prof. D.A. Fraenkel te Heidelberg:

Lieber Coll. Fr. Besten Dank Für Ihren freundlichen Brief. Ihre hohe Schätzung meines Schülers R Singer freut mich sehr. Ich bin schon lange zu Ihren Ansichten bekehrt und kenne die Strophantin-Reife jetzt sehr gut. Der richtige Holländer aber ist meistens sehr lange, bevor er zugiebt dasz ein anderer es besser weisz als er selbst. Ich habe schon gedacht, dasz es Ihnen Spasz machen würde auch mal nach Holland gerufen zu werden. Singer hat diesen plan aber ausgebrüht und durchgeführt, einen fein-diplomatischen Griff. Ich sitze noch immer in meiner Ordination und sehe ganze Reihen von interessanten Fällen, die mich noch immer sehr locken; hier und da hab ich auch mal einen guten Erfolg. Wie lange das noch dauern wird?? Ich bin 73!

Mit bestem Grusze

tt

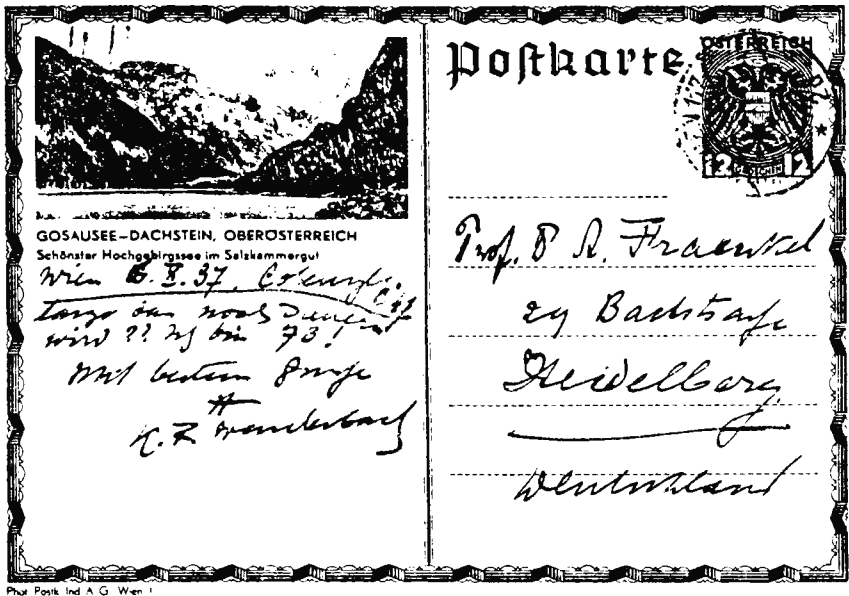
K.F. Wenckebach

Adres

*Prof. D.A. Fraenkel
29 Bachstrasse
Heidelberg
Deutschland*

Afzender

Wien 16.X.37 Cobenzlg. 49

Literatuur

G. A. Lindeboom (1965). Karel Frederik Wenckebach. Bohn, Haarlem.
Verder over Wenckebach van dezelfde hand:

- (1967) Two letters from Sir James Mackenzie to Karel Frederik Wenckebach. Clio Medica, 2, 128-33.
- (1974) Wenckebach und Österreich. In Wien und die Weltmedizin (ed. Erna Lesky). Hermann Böhlaus. Wien-Köln-Graz, p. 214-18.

PETRUS CAMPER (1722 - 1789) IN CONFLICT MET HET BATAAFSCH GENOOTSCHAP TE ROTTERDAM (1783)

TWEE BRIEVEN AAN CAMPER

door

A. A. G. Ham

Naar de gewoonte der tijden schreef het in 1770 opgerichte Bataafsch Genootschap van Proefondervindelijke Wijsbegeerte in 1781 een prijsvraag uit. Daarin werd gevraagd:

'De natuurlijke redenen aan te wijzen waarom de mensch meer dan eenig dier aan ziekten en gebreken onderhevig is; welke zijn de middelen tot herstelling der gezondheid, die uit het onderzoek der vergelijkende ontleedkunde kunnen worden ontleend?'

Er werden verschillende antwoorden ontvangen, waarvan er echter maar één was die nadere aandacht verdiende. Dit antwoord werd ingestuurd onder de zinspreuk:

*'Semplex erat ex simplici caussa valetudo,
multos morbos multa fercula fecerunt', **

welke aan Seneca was ontleend.

In de bijeenkomst van het Genootschap op 11 augustus 1783 werd het bovengenoemde antwoord beoordeeld. De beoordeling geschiedde door directeuren, die zich door deskundige leden lieten bijstaan¹. Alhoewel in Mei 1940 het gehele archief van het Genootschap verloren is gegaan, zodat de notulen der vergaderingen ons niet meer bekend zijn, weten wij toch het oordeel van het geleerde gezelschap over deze ingezonden oplossing.

De schrijver, wiens inzending niet gehonoreerd werd met de gouden ereprijs was hierover zó ontstemd, dat hij zijn werkstuk op eigen kosten heeft laten drukken en ook heeft uitgegeven. Hij voegde daar het oordeel van het Genootschap, en tevens zijn kritiek daarop, aan toe. Wie was nu de auteur? Niemand minder dan Petrus Camper.

Camper was reeds 59 jaar toen hij de oplossing instuurde. Hij gold toen als één der geleerdste mannen van zijn tijd. Camper had toen reeds aan drie hogescholen het professorale ambt bekleed, te weten in Franeker van 1749-53, te Amsterdam van 1753-61 en te Groningen van 1763-73. Op velerlei gebieden van de geneeskunde zoals de ontleedkunde, pathologische anatomie, verloskunde, gerechtelijke geneeskunde nam hij een vooraanstaande plaats in.

Wanneer men dan voorts nog let op zijn vermaardheid als tekenaar, dan is het te verstaan dat Camper als een belangrijke geleerde van de 18de eeuw gold.²

Camper wordt vaak gekenschetst als een ijdel persoon. Volgens Doets³ dreef eerezucht hem ertoe om aan het beantwoorden van betrekkelijk onbelangrijke prijsvragen deel te nemen met het doel de ereprijs te verkrijgen. Ook Nuyens⁴ vroeg zich af of het dienen van de wetenschap het enige motief was aan deze prijsvragen mee te doen, of dat de zucht naar roem Camper hiertoe deed besluiten. Daniëls⁵ schrijft in zijn met goud bekroonde verhandeling over Petrus Camper in dezelfde geest. Deze vermeldt dat Camper niet minder dan tienmaal een antwoord bekroond zag met goud, waarvan viermaal van de Académie Royale de chirurgie te Parijs⁶.

* De gezondheid was eenvoudig uit eenvoudige oorzaak;
Veelheid van schotels werd oorzaak van veelheid van ziekten.
(Seneca. Epistola 95, p. 600, A. B.)

Wat de prijsvraag van 1783 betreft, de vraagstelling zal Camper zeker aangetrokken hebben, en hij meende dat hij met de beantwoording ervan veel van zijn eigen ervaring hierin zou kunnen vastleggen. Hij was er dan ook van overtuigd een goede verhandeling geleverd te hebben.

Maar het Genootschap oordeelde, zoals gezegd, anders. In de zitting van 11 augustus 1783 heeft zij om de vier volgende redenen gemeend niet de gouden ereprijs te moeten toekennen aan de inzender van het antwoord met de bovengenoemde zinspreuk.

De eerste reden luidde als volgt:

‘Omdat het Genootschap nog van meening is, niettegenstaande alles wat de schryver getracht heeft te betoogen, dat ‘er in het werktuiglyk gestel van des menschen lighaam wel eenige natuurlyke redenen zullen te vinden zyn, waarom hy, meer dan eenig Dier, met ziekten en gebreken te worstelen heeft’.

In de tweede plaats vond het Genootschap dat de schrijver zich beperkt had tot het werktuigelijke deel van het lichaam, terwijl het bedoeld had de gehele mens, zowel in zijn ‘dierlyk en redelyk, als in zyn lighaamlyk en maatschappelyk bestaan’.

Ten derde is het Genootschap van oordeel dat de auteur te weinig aanwijzingen heeft gegeven om de gezondheid te behouden en te bevorderen, terwijl het ook gewenst was dat naast de voorschriften van geneesmiddelen ook regels zouden gegeven zijn voor eet- en leefgewoonten.

In de laatste plaats meent het Genootschap dat de inzender met zijn opgegeven lijst van ziekten niet volledig is geweest. Voorts dat ‘er daarenboven verscheiden zeer betwistbare stellingen in voorkomen’, en ‘eene te breede uitweiding over de overeenkomst tusschen het werktuiglyk lighaamsgestel van den Mensch en der Dieren, welke in de Vraag ondersteld wordt, en eene te verre uitstrekking dier overeenkomst tot Visschen, Amphibia, en Vogelen, daar de Vraag slegts bedoelt de overeenkomst met de volkomenste Dieren en de viervoetige Zoogdieren’.

Daarna besluit het Genootschap deze vraag opnieuw te stellen ter beantwoording.

Ir Havinga⁷ veronderstelde, dat mogelijk de anonimiteit van de auteur niet geheel bewaard was gebleven en Daniëls⁸ meent dat aan de stijl en de bewijsvoering Camper wel dadelijk herkend moest worden als de schrijver van de verhandeling: ‘en het vermoeden ligt dunkt mij voor de hand, dat zulks met opzet geschied en niet aan het toeval te wijten is’.

Camper heeft fel op de beoordeling van het Genootschap gereageerd. Zoals gezegd heeft hij zijn oplossing voor eigen kosten laten drukken. In zijn ‘Opdragt’ aan het Genootschap geeft hij zijn kritiek en begint met te zeggen dat hij niet voor de tweede maal een poging zal wagen om met een nieuw antwoord te trachten de ereprijs te verwerven. In

plaats daarvan draagt hij zijn Verhandeling in gedrukte vorm op aan ditzelfde Genootschap: 'Opdragt aan het hoogloffelyk en beroemd Genootschap van Proefondervindelyke Wysbegeerte te Rotterdam'.

Camper hoopte dat anderen er mede lering uit konden trekken en dat het hem door het oordeel van anderen ook van nut zou zijn. Hij begint met op te merken dat de vraagstelling te algemeen en onduidelijk gesteld was, eraan toevoegend 'dat men daar aan meest al de mislukking moet toeschryven van veele Antwoorden in zoortgelyke gevallen'.

Camper verontschuldigt zich min of meer dat hij, vanwege zijn buitenlandse reizen, soms op zijn geheugen steunend wel enige fouten gemaakt zal hebben, die echter volgens hem, wel erg door het Genootschap uitgemeten worden. Dan volgt puntsgewijs zijn verweer tegen de opmerkingen van de beoordelaars. Onder meer zegt Camper, dat hij zeker nog wel meer had kunnen meedelen over allerlei ziektes maar hij ging ervan uit dat 'ter beantwoording van zulke vragen, korte vertoogen, vrye, of geheel nieuwe, denkbeelden, en niets anders' verwacht werd.

Het verwijt dat Camper te veel aandacht besteed had aan de overeenkomst tussen het werktuigelijke lichaamsgestel van de mens en van de dieren doet Camper schrijven:

'Ik bekenne dat, door myne uitweiding hier over, de kennis van UWE. min of meer in verdenkinge schynt gebragt te worden, als of zy nog nodig hadde hier omtrent toegelicht te worden. Dan, ik verklaare hier mede alleen bedoeld te hebben eene sterkere be-
tooging der waarheid van uwe stelling: om dat niet yder een die overeenkomst zoo klaarlyk doorziet, of ondersteld kan worden de Ontleedkunde genoeg beoeffend te hebben, om er by bevin-
ding van overtuigd te zyn.

De overtolligheden, en te breede uitweidingen, welke het Genootschap zoo sterk schynen gestooten te hebben, loopen nogthans over de keurigste zintuigen der Dieren, en over nieuwighe-
den, die ik zeker weet, nergens gevonden te worden: gelyk, onder
anderen, is, 't gene ik over de Analogie tussen de voorpooten der
Dieren, en Menschen-handen opgegeeven hebbe, bladz. 8, 9 en
10. De loop der baarmoeder buiten het bekken in de Mol, en
dergelyke. Alle met elkander genoomen, beslaan die overtollig-
heden evenwel geen 10 Bladzyden, terwyl de geheele Verhande-
ling tot 141 uitgedyd is.

Indien het dan al waar was, dat zulke overtolligheden beris-
pelyk waren, geloof ik echter niet, dat zy by UL., dezelve nader
inzierende, van zulk een gewigt zullen kunnen geoordeeld worden,
dat men 'er den Eereprys, indien aan UL. doel anders voldaan

was, niet om zou kunnen toewyzen?

Het Genootschap heeft 'er nogthans door kunnen zien, waarom Elephanten, Hippopotamussen, en Walrossen, niet aan traan-fistels kunnen onderhevig zyn? waarom de breuk, en het been-bederf wel aan het stuitbeen der Menschen, maar niet aan Koeijen, Harten, Kameelen, Giraffen en Schaapen kunnen gebeuren, enz.'

En Camper besluit:

'Het is waar, Hoog-Aanzienelyke, en Hoog-Gel. Heren! dat 'er eene overeenstemming tusschen het werktuigelyke in Menschen en Dieren bekend is; maar die wetenschap, voor als nog zeer gebrekkig zynde, verdient wel zeer zeker de nadere beschouwing van het Hoogloffelyk Genootschap. Niets, dan eene doorgronde kennis daar van, kan het waare gebruik der deelen van ons eigen lighaam aan den dag leggen. En niets kan ons overtuigender nog dieper indruk geeven van de oneindige grootheid van het Goddelyk Opperwezen, dan daar uit te leeren, hoe alle schepzelen, schoon nog zoo verschillende onder elkanderen, even volmaakt met betrekking tot derzelve bestemming, en even konstig gemaakt zyn! Gelyk ook, dat het aan zyne Almacht niet ontbrooken heeft, om dezelfde oogmerken in onderscheidene Dieren, op zeer verschillende en altoos voldoende wyzen, te bereiken.

Geduurig opgetoogen, en verrukt door zulke bespiegelingen, heb ik onbedagtelyk tegens uw oogmerk gezondigd; echter hoop ik, dat deeze nadere verklaring deswegens verschooning verwerpen zal.

Ontvang ondertusschen myne oprechte verzekeringen van hooge achting; en gaa voort door uwe nyvere poogingen, de Geleerden, en, uw Vaderland, dienst te doen!'

Camper ondertekende weer met de zinspreuk en hij schreef erbij: 'Uit myn Boekvertrek den 20 Augustus, 1783', dus negen dagen na de uitspraak van het Genootschap.

Daniëls⁹ oordeelde over de handelwijze van Camper als volgt: 'Ik ben de meening toegedaan, dat Camper, vooral van zijn standpunt, veel verstandiger gedaan had met te zwijgen dan zich te verdedigen tegen eene Commissie, die blijkbaar zijn ruimen blik missende, eigenlijk niet volkomen bij machte was zijn werk te beoordelen.' En enige regels verder zegt hij: 'De opdracht aan het genootschap was in elk geval overbodig en hatelijk, de geheele wijze van handelen, die ook heden ten dage een schrijver euvel zou worden geduid, is echter volmaakt overeenkomstig met het beeld, dat wij getracht hebben van den grooten man te ontwerpen; hij bleef wat hij was, ook met het toenemen zijner jaren!'

Uit brieven die in handschrift berusten bij de bibliotheek van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunde blijkt dat Camper zijn werk als present-exemplaar aan verscheidene medici in binnen- en buitenland¹⁰ gestuurd heeft. Wij zullen ons hier beperken tot het weergeven van twee brieven van Nederlanders. De eerste is van Johannus Bon, gedateerd 28 November 1783.

Johannus Bon (ca 1720-1802), afkomstig uit Harderwijk liet zich op 17 april 1735 aan de Gelderse Academie als medisch student inschrijven. In 1739 sloot hij zijn medische studie te Harderwijk af met een dissertatie Specimen primum de medicina Hippocratica, continens Aph. I ad IX, lib. I Hipp., Harderovici. In 1740 vertrok Bon naar Leiden om zijn studie voort te zetten (inschrijving op 4 oktober van dat jaar). Echter in 1742 keerde hij als medisch candidaat terug te Harderwijk (tweede inschrijving 26 januari 1742), om in datzelfde jaar aldaar weer een dissertatie te leveren, getiteld De mutatione pinguedinis (Zutphen).

In 1754 vestigde Bon zich als arts te 's-Hertogenbosch, waar hij zich een goede naam verwiërf. Met behulp van de medisch student Joh. Hopman (zie later) deed hij in 1770 een onderzoek naar het optreden en de verspreiding van rotkoorts¹¹, die toen in de Meierij van Den Bosch heerste.

Er is sprake geweest dat Bon een professoraat aangeboden zou zijn te Harderwijk. De Bossche magistraat heeft hem toen de hoogleraarstitel gegeven en zij zijn er daarmee in geslaagd Bon voor de stad te behouden. Salaris heeft hij echter hiervoor niet genoten. Bon nu schrijft op 28 november 1783 een brief¹² aan Petrus Camper, waarin hij deze bedankt voor de toezending van diens Antwoord op de Rotterdamse prijsvraag.

De brief volgt hier onverkort :

WelEdele Hooggeleerde Heer, Zeer Geachte Vriend

*Wanneer ik de oplossing eener Prijsvrage van het Bataafsche Genootschap voorgesteld, las, oordeelde ik aanstonds zonder nog te weeten, wie mij met dat aangenaam geschenk had verrast, om dat ik buiten was: dat de Aucteur daar van moeste zijn UweEd. Hooggeleerde, Nam ex ungue Leonem! en hier in werd ik te meer bevestigd, als ik de oplossing had doorgelezen. ik be-
tuig, dat ik dezelve met de allergrootste smaak en genoegen heb doorgelezen en herlezen, ook allernuttigst en Leerzaamst bevonden, en niets meer wensche, als dat mijn Vriend alle Jaar, een diergelijke Abortus mag voortbrengen, het welke*

op den 20. Augustii 1783 reeds het daglicht zag, nadat den 11^{en} daar te voren het oordeel van het Bataafsch Genootschap over die oplossing eerst was bekend geworden.

Ongeflatterd gesproken, vind ik het een keurig stuk, en waarvan ik de weerga niet ken: dus ben ik te meer verwondert over het oordeel, door het Genootschap daar over geveld, en het welk, zo ik hoor en ook geloov, haar reeds wat verleegen maakt, te meer, dewijl zij niet had kunnen verwagten, dat de Aucteur het zelve aan haar zoude opdragen.

ondertusschen ben ik blijde, dat dit een oorzaak is geweest dat zo een heerlijk stuk zo schielijk in de waereld is gekomen, en ik daarvan een Deelgenoot mogen worden, betuigende ook daarvoor bij deeze, aan UwEd. Hooggeleerde mijne hartgrondige dankzegging, in die hoop, dat UwEd: H.G.: wel zal willen voortgaan, desselfs uitmuntende Talenten en vermogens te besteeden to Eer van zijnen Schepper, en tot nut en welzijn van zijn Evenmensch; terwijl ik neffens mij aanbeveele in het gunstig aandenken en de aanhoudende vriendschap van UwEd: Hooggel.

Ik heb de Eer, met alle Waare hoogachting mij te noemen

*Weledele Hooggeleerde Heer Zeer Geächte Vriend!
UwEd.*

onderdanigen en gehoorzamen Dienaar

Joh: Bon

s' Bosch

den 28. Nov. 1783

[Onderaan de brief aantekeningen van Petrus Camper:

Brief van Joh^s Bon te s' Bosch

ter dankzegging van toegezonden Exempl. Antw. Rotterd. Prijsvraag.]

De tweede brief¹³ is afkomstig van Johan Gisbertus Hopman (1749-94), geboren te Den Bosch. Na aldaar de Latijnse School bezocht te hebben liet Hopman zich op 22 september 1766 te Groningen en op 14 september 1769 te Leiden inschrijven als student in de geneeskunde. Zoals reeds vermeld was hij als student Bon in Den Bosch behulpzaam bij diens onderzoek naar rotkoorts, hetgeen resulteerde in een proefschrift over deze ziekte, dat hij te Leiden op 14 oktober 1771 verdedigde: de Febre continua putrida¹⁴. Deze dissertatie droeg hij aan zijn leermeester Bon op. Na zijn promotie

bezoekt Hopman enkele buitenlandse universiteiten, om zich vervolgens te 's Hertogenbosch als arts te vestigen. Daarnaast heeft hij ook in zijn vaderstad bestuurlijke functies vervuld als schepen in de jaren 1773 en 1785.

In de nu volgende brief van Hopman van 2 december 1783, bedankt deze Camper voor het zenden van een present-exemplaar van genoemde verhandeling.

Weledele Hoog Geleerde Heer!

Deze tot hartelijke dankzegging voor de Oplossing der Rotterdamsche Prijsvraag, waar meede ik door Dr Verster¹⁵, namens UWelEd. ben gehonoreert geworden; met het uiterste genoegen is dezelve door mij gelezen, en als een schat van geleerdheid, vervuld met zo veele nieuwe en gewigtige ontdekkingen, bewondert, verklarende ik het ongunstig oordeel des Genootschaps niet te kunnen begrijpen, of het moeste wezen, om dat UWelEd. niet had goedgevonden de geneeskunde met onvermogene en over-tollige voorschriften te verrijken, dit heb ik van ter zijden vernomen, dat het publiceeren Derzelve te Rotterdam eene werkelijke verlegenheid baard.

Dat UWelEd. intusschen nog lang gespaart mag werden, tot nut van het algemeene menschdom en sieraad van ons Land! is de hartgrondige wensch van mij, die na de vrijheid genomen te hebben, mij bij aanhoudenheid in de eer van UWelEd Vriend-schap te beveelen, met verschuldigde dankbaarheid en eerbied zig noemt

*WelEdele Hoog Geleerde Heer
UWeled Hoog Geleerdens
Onderdanigen Dienaar
Joh: Gisb. Hopman*

's Bosch 2 Decemb. 83

[Onder de brief aantekeningen van Petrus Camper:

Brief van Joh Gisb. Hopman te s'Bosch

ter dankzegging van toegezonden Exempl. Antw. Rotterd. Prijsvraag.]

Uit beide brieven spreekt een grote verering voor Camper, vooral door Bon wordt hem overdreven lof toegezwaid.

Noten

1. Schriftelijke mededeling van Ir A. Havinga, oud-Eerste Secretaris van het Bataafsche Genootschap, Rotterdam, brief dd. 16 juni 1975 (f 12 sept. 1977).
2. Doets, 277.
3. Doets, 15.
4. Nuyens (1939), 2080.
5. Daniëls (1880), 26-7.
6. ibid., 114-5, noot 26.
7. Zie noot 1.
8. Daniëls (1880), 68
9. ibid., 68-9.
10. De twee buitenlanders zijn: J. A. H. Reimarus (1729-1814) en Joh. F. Blumenbach (1752-1840), die beiden een lang epistel aan Camper schreven met hun zienswijzen hierin uitgebreid mededelend. De in het Frans gestelde brief dd 25 november 1783 van Reimarus is 244 regels lang, die van Blumenbach, gedateerd 3 december 1783, in het Latijn, 85 regels.
11. Noel Chomel, deel 3, 1598. Hierin wordt rotkoorts omschreven als volgt: 'Wanneer de koorts geduurig is, en de vogten tot bederf overgaan, het zij dat bederf de oorzaak of gevolg der koorts is, word zij Rot-koorts genoemd: In deeze is de pols minder geregelt, en ongelijk; de hitte van de huid sterk, en als bijtende of prikkelende; de pis dik, even als van Paarden'.
In deel 5, 3114-7 van hetzelfde werk wordt een meer uitgebreide omschrijving gegeven van het ziektebeeld, dat als voornaamste kenmerken heeft: "Voor 't overige zijn de kenmerken van eene Rotkoorts, mattigheid, walging, ruggepijn, verwarming en pijn in 't hoofd, neerslagtigheid, ongevoeligheid (stupor) en ijling.";
12. Aanwezig in de Bibliotheek van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst, ondergebracht in de Universiteits Bibliotheek Amsterdam, onder Nr: x. 13
13. ibid., Nr: x. 77
14. Molhuysen, VI, 87*
15. Bedoeld zal zijn Florentius Verster (1747-1802), geboren te Den Bosch. In 1765 begon hij zijn medische studie te Groningen, maar liet zich op 20 september 1769 te Leiden opnieuw inschrijven. Verster promoveerde in 1772 aldaar op een dissertatie, getiteld: de Salivae indigestione usu, welk proefschrift hij opdroeg aan zijn Bossche leermeester J.F. Martinet (1729-95). In zijn geboortestad oefende hij de geneeskundige praktijk uit, terwijl hij ook het ambt van schepen en raad aldaar heeft uitgeoefend. (Sassen (1970), 64-5).

Literatuur

Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae 1575-1875. M. Nijhoff, Den Haag

- Daniëls, C.E. (1880). Het leven en de verdiensten van Petrus Camper. J.W. Leeftang, Utrecht.
- Doets, C.J. (1948). De heelkunde van Petrus Camper 1722-1789. Dissertatie Leiden. Eduard Ydo, Leiden.
- Epen, D.G. van (1904). Album Studiosorum Academiae Gelro-Zutphanicae 1648-1818. Jac. Hoekstra, Den Haag.
- Haas, M. de (1926). Bossche Scholen van 1629-1795. Dissertatie Amsterdam. C.N. Teulings, 's-Hertogenbosch.
- Molhuysen, P.C. (1923). Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche Universiteit, deel VI (1765-1795). M. Nijhoff, Den Haag.
- Noel Chomel, M en J.A. de Chalmot (1778). Algemeen Huishoudelijk- Natuur-, zedekundig- en Konstwoordenboek, Deel 3 en 5. Leiden- Leeuwarden.
- Nuyens, B.W.Th. (1939). Petrus Camper. Herdenkingsrede, gehouden op 29 April 1939 in de aula der Groningsche Universiteit. Ned. T. Geneesk., 83, 2073-83; Bijdr. Gesch. Geneesk., XIX, 75- 85.
- Sassen, Ferd. (1963). Het wijsgerig onderwijs aan de Illustre School te 's-Hertogenbosch 1636-1810. Med. Kon. Ned. Akad. Wtsch., afd. Letterkunde, N. R. 26, no 10. Noord-Hollandsche Uitg. Mij., Amsterdam.
- (1970). Studenten aan de Illustre School te 's-Hertogenbosch 1636-1810. Ter reconstructie van het Album Studiosorum. Ibidem, N.R., deel 33, no 2. Noord-Holl. Uitg. Mij., Amsterdam.

STEDELIJKE REGLEMENTEN BETREFFENDE DE
VERLOSKUNDIGE VERZORGING IN HET
17de EEUWSE DELFT

door
H. L. Houtzager

De Medico-historicus Geyl heeft in zijn boek over de opleiding en maatschappelijke positie van de vroedvrouwen in de 17e eeuw een uiterst negatieve visie gegeven van de verloskundige voorzieningen in ons land. De ene vroedvrouw zou een nog losbandiger leven geleid hebben dan de ander en men vraagt zich af, bij het lezen van dit boek, hoe het mogelijk geweest is, dat er nog levende kinderen ter wereld kwamen; laat staan dat de moeder nog uit het kraambéd opstond.

Ontegenzeggelijk zal er veel kwaad gedaan zijn aan de barenden en aan de nog ongeborenen, maar dit berust voor een groot gedeelte op het nog onbekend zijn met het fysiologisch baringsmechanisme en het niet ter beschikking staan van een goede verloskundige outillage in de ruimste zin des woords.

De onwetendheid over ziektenverwekkers, de onmogelijkheid tot het geven van adequate anaesthesie, het niet in staat zijn tot het toedienen van bloedtransfusies etc., zullen eerder ons oordeel milder moeten stemmen dan dat wij de vroedvrouwen uit het verleden behoren te veroordelen en te verguizen. De meest optimale omstandigheden van toentertijd zouden maar nauwelijks voldoen aan de minimale eisen die gesteld worden aan een verloskamer van thans. Afbrekende kritiek te geven op het medisch handelen van onze voorouders is onjuist als het gedaan wordt aan de hand van maatstaven van het huidige moment.

Al spoedig zag men in dat, wilde men tot een betere verloskundige zorg komen, men de verloskundige een opleiding moest geven en dat reglementen er voor zorg moesten dragen om het kaf van het verloskundige koren te scheiden. Door de stadsregeringen, -burgemeesters en vroedschap, zijn er dan ook overal in den lande in de 17e eeuw pogingen ondernomen om het beroep van vroedvrouw te beschermen. Daarvoor in de plaats eiste men, dat zij volgens de toen geldende maatstaven een zo goed mogelijke opleiding kregen, examens aflegden en daarna bepaalde bevoegdheden kregen wat zij wel en niet mochten doen.

Wat betreft deze verloskundige voorzieningen neemt Delft onder de Hollandse steden een unieke plaats in.

De Overlieden van het Delftse Chirurgijns Gilde hadden in 1656 bij de Heeren van de Weth - het bestuurs college van Delft - een klacht ingediend, dat sommige vroedvrouwen 'naelatic ende in gebreke' waren geweest. Ter voorkoming hiervan stelden zij burgemeesters en vroedschap voor, om de vroedvrouwen van Delft te onderwerpen aan het Chirurgijns Gilde en hen derhalve hiervan lid te laten worden.

In de naar aanleiding hiervan opgestelde resolutie van de Heeren van de Weth dd. 11 september 1656 staat dan ook vermeld:

'..... ende specialijcken dat de voorn vroedvrouwen oock het gilde van de voors Chirurgijns soude mogen sijn subject ende jaarlijks nevens deselve haer gilde gelt betalen..... omme soveelals doenlijck alle ongelucken door de voorn naerlatigheijt veroorsaect werdende voor te comen.....'.

Er wordt verder in deze resolutie verordonneerd, dat de vroedvrouwen bij moeilijke bevallingen de 'medecijn' moeten raadplegen en dat bij complicaties de nageboorte niet weggegooid of verbrand mag worden, alvorens deze:

'.....aen een ervaren medecijn sullen hebben vertoont om te weten of deselve daar oock geheel sij offte niet waerdoor anders menigmael veele doodelijke accidenten en sieckten voortcomen dit alles op een boete van vijftich gulden en arbitrale corectie van schepenen.....'

Tevens wordt vermeld in dit vroedschapsbesluit:

'.....dat verders deselve vroedvrouwen sig sullen hebben te wachten aen craemvrouwen eenige drancken poijskens of iet anders van consequenties in te geven.....'

Tenslotte wordt bepaald, dat de vroedvrouwen, onderworpen aan de bepalingen van het Chirurgijsn Gilde, het gilde-geld moeten betalen en dat zij:

'.....niet alleen genieten het recht van op de Anatomie kamer van de Chirurgijsn haer examen te mogen doen maer sal oock den Doctor Anatomicus gehouden sijn als sig een vrouwelijk subject presenteert voor de selve particulierlijk in 't bijwesen' van Stadts Doctoren een demonstratie van de lijffmoeder (baarmoeder) en desselfs appendentien (eileiders etc.) te doen'.

Iedere verloskundige in de stad kreeg een afschrift van deze resolutie toegestuurd.

Met dit besluit van de Heeren van de Weth is Delft de eerste stad in ons land, die op deze wijze een wettelijke voorziening had, waaraan de vroedvrouwen zich dienden te houden op straffe van verschillende boetes, als zij de bepalingen zouden overtreden.

Pas op 31 mei 1668 werd een soortgelijke regeling, als thans voor de Delftse vroedvrouwen gold, voor haar Amsterdamse collegae van kracht.

Dit jaartal 1656 krijgt verder relief als men bedenke, dat Groningen eerst in 1766 volgde en dat Utrecht pas in 1778 maatregelen nam voor een voldoende opleiding van de vroedvrouwen. In Zwolle is voor

het eerst sprake van een examen voor de stadsvroedvrouw in 1757.

Delft was dus al deze steden ver vooruit en men kan dan ook waardering hebben voor het stadsbestuur, dat op deze wijze de verloskundige voorzieningen van haar stad op een hoger peil heeft trachten te brengen.

Literatuur

GEYL, A (1897) Over de opleiding en maatschappelijke positie der vroedvrouwen in de 17e en 18e eeuw. Amsterdam.

HAGENBEEK, J.H. (1963) Het moederschap in Overijssel. Zwolls.

OOSTERBAAN, D.P. (1954) Zeven eeuwen geschiedenis van het Oude & Nieuwe Gasthuis te Delft. Delft

REEUWIJK, A.J. van (1941) Vroedkunde en Vroedvrouwen in de Nederlanden in de 17e en 18e eeuw. Diss. Amsterdam.

Resolutiën van de Heeren van de Weth (1609-1795). Gemeente-archief Delft.

STARMANS, J.H. (1930) Verloskunde en kindersterfte in Limburg. Maastricht.

ZESDE MEDISCH-HISTORISCHE DAG

Op zaterdag, 11 december 1976, werd in het Medisch - Encyclopaedisch Instituut, onder voorzitterschap van Prof. Dr. G. A. Lindeboom, de zesde medisch-historische dag gehouden. Er werden een zevental medisch-historische voordrachten gehouden van elk ongeveer 25 minuten.

Nadat Prof. Lindeboom enige herdenkingswoorden* had gewijd aan wijlen Prof. Dr. J.A.M. Meerloo, werd diens voorgenomen voordracht door hem voorgelezen, getiteld: Sint-Vitusdans. De naam Sint Vitus is hoogstwaarschijnlijk ontleend aan Swantewit, een slavische zonnegod. Dit wijst er op, dat de collectieve dans ook een religieuze en mythische oorsprong heeft. Er bestaan nog verschillende mythen, die ons aan de besmettelijke dansplagen der Middeleeuwen herinneren, zoals de pijper van Hamelen en de danswoede bij de kinderkrushtochten.

* Zie elders in dit nummer.

Op grond van aangeboren en vroeg geconditioneerde biologische rythmen worden mensen als het ware gedwongen om te co-vibreren en te co-oscilleren. De Sint Vitusdans is een voorbeeld van zulk een uitgebreide gedragsverandering waartoe de mens door aanstekelijke rythmen kan worden verleid.

Een thans in ons land niet meer voorkomende epidemische ziekte 'Varen of het loopende Varen', was het onderwerp van de voordracht van G.T.Haneveld. In de 16e en 17e eeuw zou deze ziekte, die gepaard gaat met pijnlijke ulcererende gewrichtsaandoeningen, waaruit soms wormpjes te voorschijn kwamen, in Overijssel, Gelderland en Westfalen zijn voorgekomen. Onderzoek van skeletmateriaal uit de Grote Kerk te Loghem, bracht botafwijkingen aan het licht, die kunnen passen bij arthritis scorbutica of wel varen.

De geneeskundige dienst in het Staatse leger maakte aan het einde van de 17e eeuw een belangrijke ontwikkeling door. Werd voorheen de zieke of gewonde krijgsman in het algemeen door burger-artsen behandeld en verpleegd, vanaf 1690 kreeg het leger de beschikking over een eigen geneeskundig apparaat, dat in staat was zelfstandig medische hulp te verlenen. De Achttiende-eeuwse veldhospitalen was de titel van de voordracht van A.H.M. Kerkhoff.

Ö. Bánki, sprak over Gerbrand Bakker (1771-1828), geneesheer te Enkhuizen, later Hoogleraar te Groningen, die zich door zijn zielkundige en wijsgerige belangstelling heeft ontwikkeld tot een aanhanger en voorvechter van het dierlijk magnetismus. Hij kan in het tijdperk der romantiek beschouwd worden als een voorloper van nederlandse psychotherapie; Schroeder van der Kolk kan tot zijn eerste volgelingen gerekend worden.

In 1733 verscheen bij Pieter de Hondt in 's-Gravenhage een werk van Thomas Schwencke (1694-1767), professor anatomiae et chirurgiae te 's-Gravenhage onder de titel: Rari casus explicatio anatomico-medica. Hierin werd beschreven de ziekte van de legeraanvoerder en diplomaat Van Keppel en de bevindingen bij obductie gedaan. L.J. Endtz besprak de personen, aanwezig bij dit post-mortale onderzoek. Aannemelijk werd gemaakt, dat er hier sprake was van een posttraumatische hersencyste. Een overzicht wordt gegeven van recentere literatuur, waarin deze zeldzame afwijking wordt beschreven.

R.J.C.V. ter Laage sprak over Johann Ludwig Choulant (1791-1861), die vooral bekend is als medisch-historisch bibliograaf. Zijn Handbuch der Bücherkunde en Bibliotheca Medico-historica, zijn nog steeds vaak geraadpleegde naslagwerken. Ook veel van zijn overig medisch-historisch werk staat op hoog peil. Wat zijn werkzaamheden als klinikus, professor aan de Dresdener Akademie en auteur van actuele geneeskundige werken betreft, krijgt men de indruk, dat hij door de strijd tussen oude en nieuwe geneeskunde rond 1850 niet helemaal eerlijk is beoordeeld.

G.A. Lindeboom besprak in zijn voordracht getiteld: Medische aspecten van Rembrandt's Anatomische Les van Dr. Tulp, enkele vermeende, anatomische fouten van de geschilderde musculatuur van de linker onderarm. Op deze eerste grote opdracht van de jonge Rembrandt van Rijn (1606-1669) heeft Tulp zich willen laten portretteren in de Vesaliense traditie, de flexoren van de hand demonstrerend.

Een uitvoerige samenvatting van de bovengenoemde voordrachten zal binnenkort verschijnen in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde onder de rubriek: 'Verenigingsverslagen'.

H.L.Houtzager.

ZEVENDE MEDISCH-HISTORISCHE DAG

Op zaterdag 7 mei 1977 werd in het Medisch-Encyclopaedisch Instituut der Vrije Universiteit, onder voorzitterschap van Professor Dr. G. A. Lindeboom, de zevende medisch-historische dag gehouden. Er werden een zevental voordrachten gehouden van elk ongeveer 25 minuten.

De Leidse hoogleraar Kluit toonde in 1801 aan, dat het gedicht 'Historiael Rijm' of 'Rijmchronijk' door Van Alkemade van een zekere Reiner de Graaf in ± 1745 was gekocht. In 1777 had de Amsterdamse historicus Wagenaar er reeds op overtuigende wijze op gewezen, dat deze Rijmkroniek een vervalsing was en niet uit de 12^e eeuw stamde. Of deze Reinier de Graaf de zoon geweest is van de in 1673 te Delft overleden Regnerus de Graaf, medicinae doctor en onderzoeker van de vrouwelijke voortplantingsorganen, werd door de spreker M. J. van Lieburg met vóór- en tegenargumenten besproken.

De oprichting van de Gemeentelijke Gezondheidsdienst in 1893 en de Geneeskundige Dienst in 1901 te Amsterdam kwam tot stand in een periode waarin reeds een belangrijke verbetering van het gezondheidswezen bereikt was in vergelijking met de situatie van vóór 1880. De oprichting van deze diensten moet gezien worden in de reeks van gemeente-diensten en -bedrijven, die rond de eeuwwisseling door de overheid in het leven werden geroepen. D.J.B. Ringoir besprak deze historische ontwikkeling van de gezondheidszorg te Amsterdam.

Daar de catalogus bewaard is gebleven van de veiling, waarop de bibliotheek van Philips Marnix van St.Aldegonde in 1595 te Leiden werd verkocht, weten we dat er minstens 96 medische boeken in deze bibliotheek aanwezig waren. Mevrouw A.M. Luyendijk-Elshout besprak de inhoud van deze medische boekerij, waarin zich onder meer bevonden diverse kruidenboeken, pharmacopeeën, handleidingen voor het bereiden van extracten en receptenboeken. De reden voor de aanwezigheid van medische werken in een bibliotheek van een niet medicus werd besproken. De boekerij is een fraai voorbeeld van medische renaissance literatuur en een bron voor de studie van de contacten, die de geleerden in deze tijd onderhielden.

De lijfartsen van Frank van Borselen (1436 - 1470) was het onderwerp van de voordracht van A. A. Arkenbout. In de laatste twintig jaar van zijn leven woonde Van Borselen voornamelijk in Brielle, waar hij door ziekte geplaagd, regelmatig artsen en apothekers raadpleegt. Vanaf 1436 reeds zijn er in de archieven gegevens te vinden over de tochten, die geneesheren vanuit Antwerpen, Brugge, St. Maartensdijk, Delft en Leiden naar Brielle maken om de patiënt te bezoeken. Een overzicht wordt gegeven van de namen der behandelende medici. Tevens worden we uit de archiefstukken geïnformeerd over de honoraria, therapie en bijzonderheden over de verschillende kwalen waaraan Frank van Borselen leed.

Op de algemene vergadering van de Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunde in 1890 werd door Wijnhoff een vurig pleidooi gehouden voor de sanatoriumbehandeling van de tuberculeuze patiënt. Veel weerklank vond hij aanvankelijk niet. F. M. Sickenga gaf een overzicht over het begin en de opkomst van de tuberculose sanatoria in Nederland aan de hand van onder meer de volgende feiten en jaartallen. In 1897 opening van het Nederlands Sanatorium te Davos en in respectievelijk 1901, 1902 en 1903 het openstellen van Oranje Nassau's Oord te Renkum en de sanatoria Hellendoorn en Hoog-Laren. In 1903 werd het eer-

ste consultatiebureau in Rotterdam gesticht terwijl in 1907 de Vereniging tot Bestrijding der Tuberculose werd opgericht. Figuren die bij de tuberculose bestrijding een belangrijke rol speelden waren Koningin Emma, Peter Plantenga, Professor Pel en vele anderen.

Theodor Billroth (1829 - 1894) was ongetwijfeld één van de grootste chirurgen van zijn tijd. Van de zeer vele leerlingen, die hij had en heeft opgeleid tot chirurg bezetten er later negen hoogleraarszetels in binnen- en buitenland. Aan het feit dat drie er van werden benoemd aan de Universiteit van Utrecht en wel op het hoogtepunt van Billroth's roem is het te danken dat de invloed van zijn school zich snel tot Nederland uitbreidde. Dit drietal, Salzer (1890-1893), Von Eiselsberg (1893-1896) en Narath (1896-1906), werd opgevolgd door een leerling van Von Eiselsberg, Laméris die op zijn beurt de leermeester werd van een grote generatie chirurgen in Nederland. Terecht sprak W.Veltheer over een Billroth-school in Nederland.

Henricus Regius (Hendrik de Roy, 1598-1679) was de tweede medische hoogleraar aan de jonge Utrechtse Hogeschool. Als eerste in ons land liet hij de leer der bloedsomloop verdedigen. Aanvankelijk was Regius vol bewondering voor Descartes, die hij als Meester beschouwde. Hij droeg diens ideeën uit in zijn colleges, hetgeen een groot conflict binnen de Universiteit veroorzaakte, met name met de theoloog Gijsbert Voetius. Regius begreep, dat een nieuwe verrichtingsleer zich aandiende (Physiologica, 1641). Later stelde hij zich onafhankelijker op (Fundamenta physices, 1646) hetgeen uitliep op een breuk met Descartes en tot publicaties en brochures leidde. (Het Programma (R) en Notae in Programma (D.), 1647).

Regius en Descartes was het onderwerp van de voordracht van G.A. Lindeboom.

Op zaterdag 10 december 1977 zal in het Medisch-Encyclopaedisch Instituut der Vrije Universiteit, Van der Boechorststraat 7, Amsterdam-Zuid, de achtste Medisch-Historische dag worden georganiseerd. Voor het houden van een voordracht van \pm 25 minuten of voor het bijwonen van deze dag kan men zich opgeven bij het secretariaat van bovengenoemd Instituut, telefoon 020-5482702.

H.L.Houtzager

De Vijfde Nederlands-Duitse Samenskomst in het
Hotel Congrescentrum 't Kruisselt op
18 juni 1977

Op 18 juni 1977 werd door het Medisch-Encyclopaedisch Instituut der Vrije Universiteit de vijfde samenkomst georganiseerd met de medewerkers van het Institut für Theorie und Geschichte der Medizin van de universiteit van Münster te zamen met enkele medisch-historisch geïnteresseerde nederlandse artsen.

Dit 'Deutsch-Niederländisches Medizinhistorikertreffen' is een traditie geworden, waarbij de bovengenoemde instituten afwisselend als gastheer optreden. Dit jaar waren de Duitsers onze gast in het Hotel-Congrescentrum 't Kruisselt in de Lutte bij Oldenzaal. Onder voorzitterschap van Professor Dr G.A. Lindeboom werden een vijftal voordrachten gehouden.

Dr N. Tsouyopoulos sprak over de wetenschappelijke geschillen die er bestonden tussen de filosoof Schelling en de medicus Röschlaub; een strijd die in de eerste helft van de 19e eeuw veel stof heeft doen opwaaien in Duitsland en die spoedig na hun beider overlijden in vergetelheid is geraakt.

Dr K. J. Nanninga sprak mede aan de hand van een aantal dia's over de eer van de jicht; een ziekte, die vooral in Engeland onder de Upper ten 'heerste'.

In de middagbijeenkomst sprak W.Eckart over de controversiële medische opvattingen van Sennert, hoogleraar te Wittenberg en Freitag, hoogleraar in Groningen, terwijl Dr A.H.M.Kerkhoff een overzicht gaf van de medische verzorging van invalide militairen tussen de jaren 1568 en 1795 in de Noordelijke-Nederlanden.

De voordrachtenreeks werd besloten met een iconografische uiteenzetting van Professor Dr A.H.Murken over afbeeldingen van operaties, zoals deze tot ons zijn gekomen in de vorm van schilderijen, etsen, tekeningen etc.

In het voorjaar van 1977 zal er wederom een gemeenschappelijke bijeenkomst worden gehouden van de twee instituten.

H.L.Houtzager

Herdenkingswoorden voor Prof. Dr J.A.M. Meerloo,
uitgesproken bij de opening van de 6de Medisch-historische
Dag op 11 december 1976 door Prof. Dr G.A. Lindeboom

Medisch-encyclopaedisch Instituut
van der Boechorstraat 7
Amsterdam - Z.

Ik heb helaas een droeve mededeling te doen. De eerste spreker, Prof. Meerloo, is op 19 november van dit jaar overleden.

Prof. Meerloo is in de laatste jaren nogal eens in dit Instituut geweest en de eerste maal dat hij kwam zei hij: 'toen ik in de jaren '34 - '35 nogal eens in Leiden kwam en daar het Instituut van De Lint werd opgericht, heb ik gezegd 'er moet een encyclopaedisch instituut komen — en nu kom ik na 40 jaar terug in Nederland en nu staat er op eens een medisch-encyclopaedisch instituut!

Prof. Meerloo is een psychiater van joodse origine, die in Maasoord in de dertiger jaren psychiater is geweest. Later in Den Haag gevestigd geweest en verbonden aan de Gemeente Ziekenhuizen; in 1942 is hij via Frankrijk, Spanje, en ik meen ook via Amerika, naar Engeland gekomen en is hoofd geworden, legerchef, van de psychologische dienst. Na de oorlog is hij hoogleraar geworden in de 'political psychology', politieke psychologie, te New York.

Hij heeft na de oorlog in Amerika misschien wel honderden voordrachten gehouden en ook in de oorlog voorlichtings-voordrachten over psychologische effecten van de oorlog, shell-shock, angstneurosen en dergelijke.

Na zijn emeritering teruggekeerd in zijn vaderland, kwam hij in Buitenveldert te wonen en werd als psychiater aan de GGD verbonden. Hij was vooral geïnteresseerd in sociale psychologie en sociale psychiatrie, met een sterk historische belangstelling, zoals ook uit zijn voordracht, waarvan ik de samenvatting straks zal voorlezen, wel blijkt.

Hij is een ongemeen vruchtbaar auteur geweest. Er is hier, in ons Instituut, een curriculum vitae en een bibliografie met meer dan 1000 artikelen - niet allemaal grote artikelen, maar ook veel korte. In elk geval was hij een encyclopaedische geest.

Verleden jaar is er van zijn hand bij Servire in Wassenaar een autobiografie verschenen. Deze heeft een op het eerste horen weinig aantrekkelijke titel: Een mond vol spijkers. De titel komt er van, dat hij als kleine jongen in Den Haag nogal eens bij een schoenmaker kwam en dan mocht hij ook een beetje op de leest timmeren. De schoenmaker — ijverig bezig — had dan spijkers in de mond en wanneer hij een nieuwe nodig had om in de zool te slaan, nam hij zo'n spijker uit de mond.

En daaraan is de titel te danken. Het is een autobiografische roman van zijn vlucht naar Frankrijk, narrow escape, etc., die heel vlot leest.

Meerloo heeft ons Instituut met verschillende geschenken, zoals prent en platen, boeken en voorwerpen voor ons kleine museum, verrijkt. In één der vitrines zult U een aantal voorwerpen vinden, die hij aan ons Instituut heeft vermaakt. Hij was een vriend van dit Instituut. Hij was bene meritis de patria nostra et de scientia nostra.

Ik stel U voor dat wij hem een ogenblik in stilte staande gedenken.

JAARVERSLAG 1976 (1 januari - 31 december)
van het MEDISCH ENCYCLOPAEDISCH INSTITUUT
van de Vrije Universiteit

Personeelsbestand

- Prof. Dr G.A. Lindeboom, hoogleraar-directeur (waarnemend)
- Dr J.V. Meininger, wetenschappelijk hoofdmedewerker (deeltijds)
- Dr H.L. Houtzager, wetenschappelijk hoofdmedewerker (deeltijds)
- Dra R.J.C.V. ter Laage, wetenschappelijk hoofdmedewerker (deeltijds)
- Dra C.M. Verkroost, wetenschappelijk medewerker (deeltijds)
- Mw C.M.T. Kermer, administratief medewerkster
- Mw A.A.G. Ham, Bibliotheekmedewerkster
- R. Maas, student-assistent (tot 1 september)
- P.F. Kenninck, student-assistent (tot 1 september)
- H.J.E. Palm, student-assistent
- A.F.W.M. Tiggeler, student-assistent
- Mw F.J.J.M. van Merriënboer, student-assistent (vanaf 1 september)
- A.R. Reijnders, student-assistent (vanaf 1 september)

Onderwijs

Prof. Lindeboom heeft in de cursus 1976-1977 zijn colleges in de geschiedenis der geneeskunde voortgezet voor de tweede jaars medische studenten.

De examens als onderdeel van het candidaatsexamen werden schriftelijk afgenomen op 10 juni 1976 (224 kandidaten). De eerste herkansing vond plaats op 23 augustus (15 kandidaten; de tweede op 9 december (5 kandidaten). De resultaten waren bevredigend.

Privatissimum

Voor belangstellende studenten heeft Prof. Lindeboom een privatissimum gegeven over Descartes (en de geneeskunde). Negen studenten meldden zich aan. In November kwam men tweemaal bijeen. In 1977 werd dit voortgezet.

Onderwijs aan artsen

In de periode van januari tot april werd de tweede helft van de vijfde Cursus Geschiedenis der Geneeskunde 1975-1976 gegeven, waarvoor 50 deelnemers inschreven. Op de laatste cursusdag werd een bezoek gebracht aan het Waagmuseum te Enkhuizen en de aldaar gevestigde chirurgijnskamer bezocht.

Op 9 oktober werd voor de zesde maal met deze cursus gestart. Het aantal inschrijvingen bedroeg 40. In deze cursussen werd over diverse onderwerpen uit de medische historie een inleiding gehouden door docenten van verschillende Nederlandse universiteiten.

Medisch Historische Dagen

Gezien de blijvende belangstelling voor deze dagen, werd ook dit jaar twee maal een Medisch Historische Dag georganiseerd. De vijfde dag in successie vond plaats op 15 mei. Zeven sprekers gaven een korte voordracht over verschillende onderwerpen, die vaak een onderdeel zijn van een onderzoek dat hun speciale belangstelling heeft. Vanuit het Instituut spraken Prof. Lindeboom (over Jan Pieter Heije (1809-76) en door Dr Meininger (Uit de geschiedenis van de leefregel). Het aantal deelnemers bedroeg 40.

het Instituut spraken Prof. Lindeboom (over Jan Pieter Heije (1809 - 1876)) en door Dr Meininger (Uit de geschiedenis van de leefregel). Het aantal deelnemers bedroeg 40.

langstelling verheugen: 71 deelnemers. Naast bijdragen van Prof. Lindeboom (Medisch aspecten van Rembrandt's Anatomsiche Les) en van Dra ter Laage (J.L. Choulant 1791-1861) hadden zich voor deze dag nog vijf sprekers aangemeld. (Voor een verslag hiervan zie men: Ned. T. Geneesk., 121 (1977), 651).

Voordrachten door Prof. Lindeboom:

- In het kader van de herdenking van de 100ste sterfdag van Dr J. P. Heije, als vertegenwoordiger van de Koninklijke Nederlandsche Maat-

schappij tot Bevordering der Geneeskunst, te Abbenes in de Nederlands Hervormde Kerk aldaar. Deze bijeenkomst vond plaats op 24 februari.

- Op uitnodiging van de Afdeling van de Maatschappij van Geneeskunst te Alphen aan de Rijn en Omstreken op 13 april. De voordracht droeg als titel: De Lepra in de oude Nederlandse kunst.
- Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Fysiologisch Laboratorium der Vrije Universiteit (Hoofd: Prof. Dr A.A.Knoop) een openingsrede, getiteld: Uit de geschiedenis van de fysiologie: enige Nederlandse bijdragen. De feestelijke gebeurtenissen vonden plaats op 20 mei in het gebouw van de Medische Faculteit.
- Op 3 november voor de deelnemers aan de nascholingscursus van de Nederlandse Vereniging voor Endocrinologie, welke gehouden werd in de 'Leeuwenhorst' te Noordwijkerhout. De titel van de voordracht luidde: Reuzen en dwergen.
- Zie ook hiervoor en hierna.

Buitenlandse reizen en congressen.

De vierde jaarlijkse bijeenkomst met het Münsterse Institut für Theorie und Geschichte der Medizin werd gehouden op 26 juni, waarbij genoemd instituut als gastheer optrad. De bijeenkomst vond plaats in 'Haus Welbergen' bij Ochtrup. Onder voorzitterschap van Prof. Dr R. Toellner werden vier voordrachten gehouden, twee van Duitse en twee van Nederlandse zijde.

Prof. Dr A.H.Murken gaf aan de hand van vele dia's een overzicht van de ontwikkeling van Duitse ziekenhuisbouw in de 19de en 20ste eeuw. Dr Ö. Bánki (Maastricht), wiens voordracht was getiteld 'Geschichtliches, künstlerisches und literarisches über die Wachsbilderei in der Anatomie und der Pathologie', en waarin hij de anatomische wasmodellen die onder meer aanwezig zijn in Bologna, Wenen en Utrecht, besprak.

Na een gezamenlijke lunch sprak Dr K.Sadegh-zadeh over: 'Theoretische Überlegungen über die medizinische Diagnose und Ihre Anwendung in der Praxis'. De laatste lezing werd verzorgd door Prof. Lindeboom 'Probleme um Rembrandts Anatomievorlesung des Dr Nicolaas Tulp'. Een kort verslag van deze bijeenkomst is verschenen in Aere Perennius, no 25 (januari 1977), 21-2.

Bibliotheek

Onze boekerij werd vermeerderd door aankopen uit het ons toegewezen budget, terwijl ook enige grotere werken aangeschaft konden worden door de toelage van Vrouwen VU-Hulp.

Dienstverlening aan anderen

De bibliotheek, die zich goed leent voor vergaderingen, werd hier-voor enige malen ter beschikking gesteld.

Op 13 maart, 12 juni en 13 november vergaderde een groep long-artsen uit Amsterdam en omgeving, door Dr J.Stam bijeengebracht, onder voorzitterschap van Prof. Lindeboom.

Op 23 april hield de Nederlandse Vereniging van Bibliothecarissen er haar landelijke vergadering, waar ongeveer 45 personen aan deelnamen.

In het kader van een blok cursus Psychiatrie kwam in de bibliotheek driemaal een discussiegroep bijeen.

Ook dit jaar ontving het Instituut bezoekers uit binnen- en buitenland, onder anderen een studente uit Uppsala.

Over de volgende personen werden schriftelijk inlichtingen gevraagd: Paul Barbette (ca 1626-99), Outger Cluyt, Hildanus (1560-1634), W.Leurs, chirurgijn te Den Haag, C.Eykman (1858-1930), Nils Rosén von Rosenstein (1706-73), Arnout Tholinx (1607-79), Gerard van Swieten (1700-72), Philippe Verheyen (1648-1710).

Voorts over verschillende onderwerpen, zoals: tuberculose in de literatuur, pest te Leerdam in 1636, 'stiers wreedheid', technieken appendectomie, impressiefracturen van de schedel, etc.

In vele gevallen konden aan de verzoekers de gevraagde gegevens worden verstrekt, hetgeen vaak een min of meer uitgebreid speurwerk vergde. Aan een verzoek uit Italië om opgave van Hollandse doktoren, die in het verleden ook literair werkzaam zijn geweest, kon niet worden voldaan aangezien hiervoor een speurarbeid van 1 à 2 jaar zou moeten worden verricht.

Museum

De collectie van het museum werd door aankoop in Frankrijk verrijkt met een klisteerapparaat voor kinderen, waarschijnlijk stammend uit het midden van de 19de eeuw.

Wijlen Prof. Dr J.A.M.Meerloof heeft het museum bedacht met waardevolle geschenken: 2 houten plateaux met scarabeeën, een opiumweeg

schaaltje, een 17e of 18e eeuws Chinees jaden oorlepeltje, een koralen handje met het 'boze oog', een stuk jade uit Amerika en tevens een grote verzameling platen, speciaal ook op het gebied van de psychiatrie betrekking hebbend.

Van Drs W. Veltheer uit Leusden ontvingen we een fraaie foto van de oude chirurgijnskamer te Amersfoort, welke kamer in 1974 weer in ere is hersteld.

Jubileum Mw Ham

Op 1 december 1976 werd in een feestelijke bijeenkomst herdacht dat Mw Ham zich 25 jaar geleden aan de Vrije Universiteit heeft verbonden, en sindsdien haar krachten aan de afdeling Inwendige Geneeskunde en Medische Encyclopaedie heeft gewijd, eerst als leerling-analyste, later als analyste werkzaam in de Pieter van Foreestkliniek, en sinds 1 april 1971 in het Instituut, thans in de functie van bibliotheek-medewerkster, in welke hoedanigheid zij haar aangeboren historische zin op gelukkige wijze ontplooit. Er werden toespraken gewisseld, en velen maakten van de gelegenheid gebruik de jubilaresse op een aansluitende receptie de hand te drukken.

Publikaties

Aere Perennius – Verslagen en Mededelingen uit het Medisch Encyclopaedisch Instituut van de Vrije Universiteit. Van deze periodiek verschenen drie afleveringen: nos 22, 23 en 24 (als dubbelnummer). De inhoud geeft een gevarieerd beeld van bijdragen van de hand van medewerkers van het Instituut, als ook van niet hieraan verbonden personen.

Publikaties van Prof. Dr G.A.Lindeboom:

Sechs Briefe Albrecht von Hallers. Gesnerus, 33(1976), 209-16.

Doctor Jan Pieter Heije – vooruitstrevend negentiende eeuws geneeskundige. Ned.T.Geneesk., 120 (1976), 2169-74, port.

De verdiensten van Doctor Jan Pieter Heije als geneeskundige.

Med. Contact, 31 (1976), 371-2, portr.

Vesalius en Boerhaave over medicinale chinese wortels (Ginseng).

Pharm. Wkbl., III (1976), 1169-77, 5 ill.

David en Nicolaas Stam, apothekers te Leiden. Leids Jbk., 53-64, 2 ill.

Ontleedkundige fouten op Rembrandt's Anatomische Les?

Ned.T.Geneesk., 120 (1976), 71-3, ill.

In de chirurgijnskamer te Enkhuizen. Ibid., 443-6.

De voeding aan de mensa van de oude Franeker Hogeschool. Voeding, 37 (1976), 542-7.

Gebedsgenezing. Dienst der Genezing, 5(1976), no 6, 6-13.

In Memoriam Dr C.W.L.Rogge. Aere Perennius, no 23 (april 1976), 44.

Voorts enkele kleinere bijdragen in Aere Perennius en verscheidene recensies onder andere in het internationale tijdschrift Janus.

Publikaties van medewerkers van het Instituut.

Dr J.V. Meininger:

Medici in de vriendenkring van Spinoza, IV (2de gedeelte). Aere Perennius, no 24 (juli/oktober 1976), 51-66.

Dr H.L.Houtzager:

IJsbrand van Diemberbroeck 1609-1674. Ned.T.Geneesk., 120 (1976), 340-6, portr.

Antonius de Haen (1704-1776). Arts en Wereld, 9 (1976), no 6, 11-13, ill

Albrecht von Haller en zijn verblijf in Nederland 250 jaar geleden. Ned. T. Geneesk., 120 (1976), 661-3, portr., 1 ill.

Matthias Lobelius, 16e eeuws kruidkundige en geneesheer. Ibidem, 2110-3, portr., 1 ill.

Prof. Folkert Snip (1733-1771). Med. Contact, 31 (1976), 1633-4, 1 ill.

Recepten uit het archief van Daniël van der Meulen. Apotheker en Wereld, 2 (1976), no 2, 9-11.

Jurriaan Pool en zijn portretten van Nederlandse geneesheren uit de 17e eeuw. Arts en Wereld, 9 (1976), no 9, 17-20, 3 portr.

De oorsprong van het begrip keizersnede. Aere Perennius, no 24 (juli/oktober 1976), 67-8, 1 ill.

Voorts Verslagen van Medisch Historische Dagen in het Ned. T. Geneesk en Aere Perennius, alsmede boekbesprekingen in Spiegel Historiae.

Dra C.M. Verkroost:

Een arts (Job Baster) uit de 18e eeuw beschrijft zijn ziekte. Med. Contact., 31 (1976), 182-4.

Frederik van Eeden en zijn medisch proefschrift. Ibidem, 754-6, 1 ill.

Geneesheren in de brieven van de dichter-predikant P.A. de Genestet (1821-1861). Ibidem, 1657-8, 2 portr.

Een professor in de heilkunde (J.E. van Iterson) en zijn bibliotheek. Aere Perennius, no 22 (januari 1976), 9-13, portr.

Dra R.J.C.V. ter Laage:

Moleschott in Heidelberg. Die Entwicklung seiner allgemeinen Auffassungen. Janus, LXIII (1976), 95-109, portr.

H.J.E. Palm:

Twee Amsterdamse Hortuspenningen en hun oorspronkelijke eigenaars. Aere Perennius, no 22 (januari 1976), 14-19, 1 ill.

Besluit

1. Het Instituut bevindt zich in de fase van afwachting van de benoeming van de opvolger van Prof. Lindeboom.

Ondertussen wordt er voortdurend gewerkt aan de lopende projecten. Voor een vervolg op het (reeds door medisch historici als een onmisbaar handboek beschouwde) werk A Classified Bibliography of the History of Dutch Medicine 1900-1974, samengesteld door Prof. Lindeboom, 'with the assistance of Miss A.A.G. Ham', worden nu geregeid de titels van verschijnende artikels en boeken verzameld.

Ook aan het reeds lang bestaande project van het samenstellen van een 'Biografisch Lexicon van vroegere Nederlandse geneesheren' wordt voortdurend door medewerkers van het Instituut gewerkt. Het gemis van een wetenschappelijk medewerker die in voltijdse dienst zijn aandacht geheel aan dit onderwerp kan besteden, wordt pijnlijk gevoeld. Vele te behandelen figuren vereisen een tijdrovend speurwerk, mede omdat sommige oudere, onmisbare naslagwerken niet in de bibliotheek aanwezig zijn.

2. Een vijftal promovendi werkt aan de voltooiing van een proefschrift. De bijstand aan enkelen van hen vergde veel tijd.

3. Het Instituut kampt in toenemende mate met ruimteproblemen, allereerst voor de bibliotheek (met name voor oude, grootfolio werken), het archief en de werkruimte voor administratie en wetenschappelijk medewerkers.

De hoop moge worden uitgesproken dat de vijfde verdieping spoedig op het Faculteitsgebouw zal worden gezet, waardoor deze moeilijkheden zullen kunnen worden opgelost.

Amsterdam, 24 mei 1976

G.A. Lindeboom

LOODVERGIFTIGING IN HET OUDE POMPEJI?

Onder de honderden voordrachten welke op het programma stonden van het 13de congres van de 'International Society of Internal Medicine' (ISIM), dat van 15 tot 19 augustus 1976 te Helsinki gehouden werd, bevond zich merkwaardigerwijze ook één met een medisch-historisch karakter. Dat was die van M. Stek (London School of Hygiene and Tropical Medicine, London), welke de veelbelovende en intrigerende titel droeg: Lead Poisoning in ancient Pompeii.

Volgens Stek is loodvergiftiging één van de factoren geweest, die overwogen zijn tot verklaring van de ondergang van het Romeinse Rijk. Plumbisme zou tot onvruchtbaarheid en spontane abortus leiden. In Pompeji zouden in (water-)pijpen en loodhoudende flessen significante hoeveelheden van 'leachable' lood voorkomen. Het drinkwater zou vroeger, ook als tegenwoordig, licht zuur van karakter geweest kunnen zijn. Opneming van lood in water en wijn zou tot chronische intoxicatie hebben kunnen leiden. Boerhaave waarschuwde in zijn tijd nadrukkelijk tegen Rijnwijnen, waaraan een loodverbinding ter verbetering van kleur, geur en smaak was toegevoegd (nog ongepubliceerde brief aan H. Bronckhorst dd. 19 juni 1727).

Teneinde het 'probleem' (dat op het eerste gezicht wat ver gezocht lijkt) verder wetenschappelijk te benaderen onderzocht Stek 31 fragmenten van linker femora van personen, die bij de uitbarsting van de Vesuvius in het jaar 79 na Christus de dood hebben gevonden. 25 % van deze monsters bevatten meer dan 20 microgram lood per gram, met een gemiddelde van 37 microgram. Deze uitkomsten zouden bewijzen, dat althans een zekere mate van loodvergiftiging bij de bewoners van Pompeji in de eerste eeuw onzer jaartelling heeft bestaan.

Aangezien deze bijdrage tot de palaeopathologie wellicht aan de aandacht van belangstellende medisch historici zou ontsnappen, is zij hier even gememoreerd.

L.

BOEKBESPREKING

Kornelis Johannes Nanninga. Mijlpalen uit de Geschiedenis van de Reumatische Ziekten. Een bronnenstudie.

Diss. Vrije Universiteit, 11 maart 1977.

Promotor Prof. Dr G.A. Lindeboom

Co-referent Prof. Dr J.K. van der Korst.

Princo Offset Drukkerij, Culemborg, 1977.

Het zal nu ongeveer een jaar of tien geleden zijn, dat ik in contact kwam met collega Nanninga, die toen bestuurslid was van de Vereniging

van Verpleegtehuisartsen. Hij had ook zitting in een commissie tot bevordering van het wetenschappelijk onderzoek in verpleegtehuizen. In laatstgenoemde functie bezocht hij mij enkele jaren later om iets aangaande het speurwerk in Verpleegtehuizen te bespreken. Tijdens het gesprek, waarin het thema wetenschapsbeoefening centraal stond, kwam terloops aan de orde, dat Nanninga, in de tijd dat hij nog praktizerend reumatoloog was, reeds twee pogingen had ondernomen tot het schrijven van een proefschrift. Beide malen was de poging echter mislukt en wel op grond van oorzaken, waarop collega Nanninga geen enkele invloed had kunnen uitoefenen. Daar hij nog steeds de wens koesterde een dissertatie te schrijven, adviseerde ik hem een onderwerp te kiezen dat hij geheel zelfstandig zou kunnen bewerken, zonder daarbij afhankelijk te zijn van anderen (b.v. voor het verrichten van laboratorium-onderzoek, of voor het verkrijgen of bewerken van andere gegevens). Wij kwamen tot de conclusie, dat een dergelijk onderwerp zeer wel te vinden zou zijn op het gebied van de medische historie. Aangezien Nanninga reumatoloog was geweest en er op het gebied van de geschiedenis van het begrip reuma in Nederland nog betrekkelijk weinig gepubliceerd was, lag het min of meer voor de hand dat hij zich op de geschiedenis van de reumatische ziekten zou richten.

Vanaf dat moment begon Nanninga, op een leeftijd waarop anderen, met hun pensioen in zicht, aan tuinieren of kippen houden gaan denken, met enthousiasme en grote volharding aan een omvangrijk wetenschappelijk onderzoek.

De daarop volgende jaren was ik getuige van het stap voor stap tot stand komen van het proefschrift dat thans voor mij ligt en waarop in eerste instantie de kwalificatie past van: een gedegen werkstuk, resultaat van een geheel zelfstandig verricht omvangrijk medisch-historisch speurwerk.

Wenden wij ons thans tot de inhoud van het proefschrift. Die inhoud omvat:

- een Inleiding, waarin worden besproken de vroegste herkenning van gewrichtsziekten, nomenclatuur, classificatie, analyse en sythese en de classificatie volgens de ARA van 1963;
- hoofdstuk I. Jichtige Diathese. Van Podagra tot Arthritis Urica;
- Hoofdstuk II. Van 'Arthritis' tot ziekte van Bouillaud;
- hoofdstuk III. De ontwikkeling van het begrip Reumatoïde Arthritis;
- hoofdstuk IV. Continuité de plusieurs os — Spondylitis Ankylopoëtica;
- een Samenvatting
- Korte biografische aantekeningen (betreffende de belangrijkste

- der in het boek genoemde auteurs over reuma);
- een literatuurlijst (omvattende 412 titels!);
- een register van persoonsnamen;
- een lijst van (19) afbeeldingen.

Het bijzondere en aantrekkelijke van deze studie bestaat daarin, dat zij een beschrijving is van de ontwikkelingsgeschiedenis van het begrip 'reuma'.

In deze geschiedenis gaat het wezenlijk om het zoeken naar (beter: bedenken van) de adaequate naam voor de ziekte met welke men meent te doen te hebben. Nu kan men zeggen 'what is in a name?' Doch tegenover deze van geringschatting voor de naam 'naam' getuigende vraag, kunnen wij stellen dat 'de naam de zaak is'. In de naam, die ergens aan wordt toegekend, en dat geldt ook voor de namen van ziekten, ligt het begrip dat men van de benoemde zaak heeft, besloten. In namen van ziekten, zoals die zich in de loop van de historie hebben ontwikkeld, ligt telkens vervat wat men in een bepaalde periode omtrent de benoemde ziekte meende te weten en wat men ervan meende te begrijpen. In de ontwikkeling van de namen van ziekten weerspiegelt zich dan ook het ontwikkelingsproces van het denken en van de wetenschappelijke kennisvorming in de geneeskunde.

Het is dit proces, dat op boeiende wijze in het proefschrift van Nanninga tot uitdrukking wordt gebracht aan het voorbeeld van het begrip reuma.

Ontwikkeling is altijd ontwikkeling van onderscheid en verschil. Waar sprake is van ontwikkeling treedt differentiatie aan het licht. Dit, het differentiëren van de naar oorzaak en verschijnselen onderscheiden ziekten, welke aanvankelijk onder de zeer algemene (en daarom nog generlei bijzonderheid inhoudende) naam reuma worden samengevat, dit differentiatie proces, is de rode draad, die door de geschiedenis van de 'reumatologie' loopt.

Nanninga heeft deze draad gevolgd en wel door een groot aantal auteurs over reumatische ziekten te citeren. Hij begint met de archaische geneeskunde en met name die in de Talmud. Daarna bespreekt hij de klassieke griekse en hellenistische geneeskunde. Hippocrates zou waarschijnlijk reeds het onderscheid van jicht en acuut gewrichtsreuma hebben gekend. Na hem geraakte dit onderscheid weer in vergetelheid.

In hoofdstuk II beschrijft Nanninga de geschiedenis van het acute gewrichtsreuma. Daarbij merkt hij de naamsverwisseling van jicht en arthritis op. De Baillou sprak van 'rheumatismus' in een zin, die reeds overeenkomst vertoont met de huidige opvattingen. In de 19de eeuw was het Bouillaud in Frankrijk, die het acute reuma als een klinische en

pathologische eenheid beschreef.

In hoofdstuk III wordt de ontwikkeling van het klinische begrip reumatoïde arthritis beschreven.

In hoofdstuk IV tenslotte wordt de geschiedenis geschetst van de spondylitis ankylopoëtica.

De wijze waarop Nanninga zijn citaten uit de vele klassieke en moderne auteurs brengt en tot een prettig leesbare tekst aaneevoegt, bewijst dat hij zijn stof diepgaand beheerst. De besprekingen, welke hij aan de geciteerde opvattingen wijdt, zijn behoedzaam gesteld en getuigen van een objectieve en kritisch-wetenschappelijke instelling. Nanninga heeft de medisch historische literatuur in Nederland met een voortreffelijk werk verrijkt.

Wat de geschiedenis van het reuma begrip betreft moet, zeker voorzover het ons land betreft, worden gesproken van een standaardwerk, waaraan toekomstige auteurs op het gebied van de reuma-historie niet straffeloos voorbij zullen kunnen gaan.

11 mei 1977

J. V. Meininger

G. T. HANEVELD (1976)

OUDE MEDISCHE GEBOUWEN VAN NEDERLAND

uitgegeven door het Genootschap voor Geschiedenis der Geneeskunde, Wiskunde, Natuurwetenschappen en Techniek te Leiden. R. Meesters & Ass., Amsterdam, 218 pp. 60 ill.

Met het verschijnen van dit boek is de sedert jaren bestaande interesse van de schrijver naar Oude Medische Gebouwen van Nederland aan het papier toevertrouwd. Hoewel velen van de gasthuizen, anatomische theaters en chirurgijnskamers als historisch monument zijn verdwenen, is het belangwekkend te vernemen hoeveel er toch nog is overgebleven van deze instituten in de vorm van monumentale gebouwen, kapellen, gevelstenen of beelden. Omdat dit alles geheel gericht is op Nederland met zijn rijk medisch verleden, kan men spreken van een typisch 'hollands' boek.

In de eerste vijftig bladzijden wordt een kort en bondig overzicht gegeven van de geschiedenis van de gasthuizen, hospitalen, chirurgijnskamers, dolhuizen, illustere scholen etc., terwijl op de overige bladzijden per provincie en per stad achtereenvolgens de verschillende medisch-historische monumenten overzichtelijk worden besproken. Elke paragraaf is voorzien van een beknopte literatuuropgaaf, terwijl de meest gangbare

boeken over oude medische gebouwen in de verantwoording zijn samengevat. Wellicht ware het verstandig geweest in deze samengevatte literaturopgaaft ook te vermelden Lindeboom's *A classified bibliography of the history of Dutch medicine (1900-1974)*, Martinus Nijhoff, Den Haag 1975, omdat hierin een opsomming wordt gegeven van alle bekende literatuur, die ook het onderwerp van dit boek aangaat.

Het merendeel der foto's is van goede kwaliteit, terwijl de tussen de tekst geplaatste figuren er toe bijdragen de besproken onderwerpen te verlevendigen. Het boek is een welkome aanvulling op hetgeen er over historische monumenten in ons land aanwezig reeds is verschenen.

Dat het genootschap Gewina de financiële last van de uitgave op zich heeft genomen verdient alle lof, evenals de uitgever, die deze studie op voortreffelijke wijze het licht heeft doen zien.

H.L. Houtzager.

KRONIEK

De bijeenkomsten van het Medisch-historisch Gezelschap genieten een groeiende belangstelling. Dit bleek ook weer tijdens de zevende medisch-historische dag, die op 7 mei 1977 werd gehouden. Het aantal deelnemers bedroeg 45. Collega Houtzager geeft elders in dit nummer een verslag van de verschillende voordrachten, die zijn gehouden.

De achtste medisch-historische dag zal plaats vinden op 10 december 1977. Men kan zich hiervoor opgeven bij het secretariaat van het Medisch-encyclopaedisch Instituut der Vrije Universiteit, tel. 020-5482702.

In het kader van een ontmoeting van de 'Rheinische Kreis' en de Nederlandse medisch-historici in Maastricht op 11 juni 1977, had Dr Ö. Bánki een interessant programma samengesteld. Daar de vanuit Duitsland verzonden convocaties ten dele op oude ledenlijsten waren gebaseerd, werd een aantal van onze Nederlandse collegae te laat op de hoogte gesteld.

Hopelijk zal Dr Bánki te zijner tijd nog eens gelegenheid vinden een dergelijke aantrekkelijke bijeenkomst in de oude Maasstad te organiseren.

De jaarlijkse ontmoeting tussen de Münsterse kring van medisch-historici en het Medisch-historisch Gezelschap is inmiddels tot een traditie geworden. Dit jaar was de Nederlandse groep gastheer en werd een zeer geanimeerde dag in De Lutte gehouden. Ook hiervan is een verslag elders in dit nummer opgenomen.

Haller-herdenking

Op 22 december 1977 zal het 200 jaar geleden zijn dat de beroemde Albrecht von Haller voor goed de ogen sloot. Dit feit zal van 6-8 oktober a.s. plechtig worden herdacht met een internationaal symposium over 'Albrecht von Haller und seine Zeit'. Dit symposium zal te Bern plaats vinden en wordt georganiseerd onder auspiciën van het bestuur van het Kanton en de Stad Bern, alsmede de burgerraad, de Universiteit te Bern en enige landelijke verenigingen. Tot de sprekers behoren o.a. de hoogleraren Erna Lesky, L. Premuda en R. Toellner.

Personalia

Pauline Mazumbar is benoemd tot hoogleraar in de geschiedenis der geneeskunde aan de universiteit van Toronto. Na haar medische studie promoveerde zij aan de Johns Hopkins Universiteit in de natuurwetenschappen met een proefschrift over Karl Landsteiner. In deze dissertatie werd vooral aandacht besteed aan het verband tussen het denken in de immunologie en het contemporaine denken in de biologie en filosofie (J. Hist. Med. & Allied Sciences 32, 212, 1977).

George Rosen is benoemd tot redacteur van de American Journal of Surgical Pathology. Hij zal de redactie voeren over de bijdragen tot de geschiedenis van de pathologie. Tevens is hij benoemd tot lid van het Renaissance-seminarium aan de Columbia-universiteit (J. Hist. Med. & Allied Sciences 32, 212, 1977).

Op grond van zijn indrukwekkende studies over Marcello Malpighi is aan H.B. Adelman het ereburgerschap van Malpighi's geboorteplaats Crevalcore verleend (J. Hist. Med. & Allied Sciences 32, 212, 1977).

Publikatie-mogelijkheden of Nieuwe tijdschriften

Dr Victor Soriano heeft in de International Journal of Neurology een sectie ingesteld voor de geschiedenis van de geneeskunde. Manuscripten kunnen gezonden worden aan dr Victor Soriano, Calle Buenos Aires 363, Montevideo, Uruguay (J. Hist. Med. & Allied Sciences 32, 87, 1977).

Artikelen voor het nieuwe tijdschrift Culture, Medicine and Psychiatry, een internationale periodiek voor vergelijkend cultureel onderzoek, kunnen worden gericht aan D. Reidel, Publishing Company, Postbus 17. Dordrecht (J. Hist. Med. & Allied Sciences 32, 87, 1977).

Sinds ongeveer een jaar wordt in Copenhagen een twee-maandelijks tijdschrift voor de geschiedenis van de diergeneeskunde uitgegeven onder redactie van Josef Parnas. Men kan zich voor \$ 18 per jaar hierop abonneren t.n.v. Mini Dreiler, Maestvedgade 353, 2100 Copenhagen (J. Hist. Med. & Allied Sciences 32, 88, 1977).

AANWINSTEN BIBLIOTHEEK

- Ackerknecht, Erwin H. (²1966). Das Reich des Asklepios. Eine Geschichte der Medizin in Gegenständen. (Titel en tekst ook in Engels.). 92 pp., veel ill. Verlag Hans Huber, Bern-Stuttgart.
- Antonioli, R. (1976). Rabelais et la Médecine. 394 pp. Librairie Droz, Genève.
—Etudes Rabelaisiennes, Tome XII; Travaux d'Humanisme et Renaissance No 143
- Bick, E.M. (ed.) (1976). Classics of Orthopaedics. XVIII + 541 pp., portr. ill. J.B. Lippincott, Philadelphia-Toronto.
- Boerema, I. (1976). Chirurgische historiën. 119 pp., portr., ill. Van Gorcum, Assen-Amsterdam.
- Bordley, J. and A.Mc Gehee Harvey (1976). Two centuries of American medicine 1776-1976. XV + 844 pp., portr., ill. W.B.Saunders, Philadelphia-London-Toronto.
- Capper, W.M. and D. Johnson (eds) (1976). The Faith of a Surgeon. Belief and Experience in the life of Arthur Rendle Short. 156 pp. The Paternoster Press, Exeter.
- Carton, Paul (1926). Diagnostic et Conduite des Temperaments. 160 pp., Maloine, Paris.
- Clarke, E. and K.Dewhurst (²1974). An Illustrated History of Brain Function. 154 pp., vele illus. Univ. of California Press, Berkely and Los Angeles.
- Cock, A. de (²1976). Volksgeneeskunde in Vlaanderen. VII + 367 pp., Interbook International, Schiedam;
—Herdruk van uitgave Gent 1891.
- Dictionnaire de Médecine par Adelon, Adral et al., tome 15: N-Orp. IV + 590 pp., Béchet, Paris.
- Dragendorff, G. (1898, 1976). Die Heilpflanzen der verschiedenen Völker und Zeiten. Ihre Anwendung, wesentlichen Bestandteile und Geschichte. 884 pp., Werner Fritsch, München.
—Onveranderde herdruk van uitgave Stuttgart 1898.
- Dun, G.Chr. (1949). Van Gasthuys tot Centraal Ziekenhuis. Beknopte geschiedenis van het Centraal Ziekenhuis te Alkmaar. 44 pp., 11 ill. Slinger & Co, Alkmaar.
- Fearing, Franklin (1930, 1970). Reflex Action. A Study in the History of Physiological Psychology. 350 pp., portr., ill. The M.I.T. Press, Cambridge, Mass., - London.
- Foucault, M (1975). Geschiedenis van de waanzin in de zeventiende en achttiende eeuw. 292 pp., vertaald door C.P. Heering-Moorman. Boom, Meppel.
- Furieux, R. (1957). The medical murderer. 159 pp., 10 ill. Elek Books, London.
- Hamarneh, S.K. and G. Sonnedecker (1963). A Pharmaceutical view of Abulcasis Al-Zahrawi in Moorish Spain. 176 pp., 17 ill. E.J. Brill, Leiden.
—Supplement V Janus.
- Haneveld, G.T. (1976). Oude medische gebouwen van Nederland. 218 pp., ill. R. Meesters, Amsterdam.
- Hardwick, M. (1961). Doctors on trial. 192 pp., H. Jenkins, London.
- Kurth, Hanns (1975). Recepten van beroemde artsen. 210 pp., ill.
—Oorspronkelijke titel: Rezepte berühmter Artze aus 5000 Jahren (Genève, 1975). Vertaald door S.T. van der Nolle-Oomkens.
- Osler, W. (³1932). Aequanimitas. With other adresses to Medical Students, Nurses and Practitioners of Medicine. X + 451 pp. The Blakiston Comp., Philadelphia.
- Rhyne, Wilh. ten (1672). Meditationes in Magni Hippocratis textum XXIV De Veteri Medicina. 387 pp., + addenda (3 p.) en index (13 p.) apud Johannem à Schuylenburgh, Lugd.Bat.

- Richardson, R.G. (1969). The Surgeon's Heart, A History of Cardiac Surgery. 344 pp., 18 ill. W. Heinemann Med. Books, London.
- Riedman, Sarah R. (1960, 1974). The Story of Vaccination, 232 pp., 44 ill. Bailey Brothers & Swinfen, Folkestone.
- Roze, Ernest (1899, 1976). Charles de l'Écluse d'Arras. Le propagateur de la pomme de la terre au XVIe siècle. Sa biographie et sa correspondance. 109 pp., 2 pl. Landré & Meesters & Kew Books.
— Onveranderde herdruk van uitgave Paris 1899.
- Sauerbruch, F. (1953). A Surgeon's Life, 297 pp. A. Deutsch, London.
— Oorspronkelijke titel: Das war mein Leben (1951).
- Schadewald, H., L. Binet et al. (³1974). Kunst und Medizin. 333 pp. Du Mont, Köln.
- Schipperges, H. (1976). Arabische Medizin im Lateinischen Mittelalter. 192 pp., 83 ill. Springer Verlag, Berlin - Heidelberg - New York.
— Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, mathematisch-naturwissenschaftliche Klasse, Jahrgang 1976, 2. Abhandlung.
- Spiess, Chr. H. (³1976). Biographien der Wahnsinnigen, 344 pp., ill. Luchterhand, Darmstadt.
— Sammlung Luchterhand, 211. Heruitgave van 1795/96.
- Sonnedecker, G. (ed.) (⁴1976). Kremers and Urdang's History of Pharmacy. XVI + 576 pp., ill. J.B. Lippincott Cy, Philadelphia, Toronto.
- Thiel, P.J.J. van, C.J. de Bruyn Kops et al. (eds.) (1976). Alle schilderijen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Volledig geïllustreerde catalogus. 911 pp. Rijksmuseum Amsterdam - De Haan, Haarlem.
- Venzmer, Gerhard (1972). Five Thousand Years of Medicine. Translated by Marion Koenig. 369 pp., 35 ill. Mac Donald, London.
— Oorspronkelijke titel: Fünftausend Jahre Medizin, Bremen 1968.
- Voronoff, Serge (1926). Étude sur la Vieillesse et le Rajeunissement par la greffe. 213 pp., 35 pl. Doin, Paris.
- Weiss, D. (1976). Physician Extraordinary. A novel of the Life and Times of William Harvey. 455 pp., Hodder and Stoughton, London etc.
- Wijnman, H.F. (ed.) (1971). Historische Gids van Amsterdam, met drie historische inleidingen van J.J.H. van den Hoek Ostende; kerkbeschrijvingen van B.M. Bijtelaar. 2 Delen. De Lange, Amsterdam.
- Laignel-Lavastine, M. (1936, 1938, 1949). Histoire Générale de la Médecine, de la Pharmacie, de l'art dentaire et de l'art vétérinaire. 3 delen. 681 + 670 + 815 pp., vele ill. Albin Michel, Paris.
- Sigerist, H. E. (1951). A history of Medicine. Vol. I. Primitive and archaic Medicine. 564 pp., 104 ill. Oxford University Press, New York.
— (1960). On the History of Medicine. Edited and with an Introduction by F. Marti-Ibanez. 313 pp. MD Publications, New York.
— (1960). On the Sociology of Medicine. Edited by M. I. Roemer. 397 pp., MD Publications, New York.
- Marti-Ibanez, F. (1961). A Prelude to Medical History. 253 pp. MD Publications, New York.
— (1958). Centaur. Essays on the History of Medical Ideas. 714 pp. MD Publications, New York.
— (1962). Ariel. Essays on the Arts and History and Philosophy of Medicine. 292 pp., ill., MD Publications, New York.
- Zilboorg, G. (in collaboration with G. W. Henry) (1941). A History of Medical Psychology. 606 pp., ill., portr. W. W. Norton & Co, New York.

- Goshen, Ch. E. (ed.) (1967). Documentary History of Psychiatry. A Source Book on Historical Principles. 904 pp. Philosophical Library, New York.
- Alexander, F. G. and Sheldon T. Selesnick (1966). The History of Psychiatry: an Evaluation of Psychiatric Thought and Practice from Prehistoric Times to the Present. 471 pp., ill. Harper & Row, New York.
- Goldstein, Kurt (1947). Human Nature in the Light of Psychopathology. 258pp. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Margotta, R. (1968). An Illustrated History of Medicine. [From the magic rites of prehistoric sorcerers to the achievements of modern drugs and surgery]. Edited by Paul Lewis. 311 pp., vele ill. The Hamlyn Publ. Group, Feltham, Middlesex.
- Barbeau, Marius (1958). Medicine-Man on the North Pacific Coast. 95 pp., 90 ill. National Museum of Canada, Bull. no 152. Anthropological Series, no 42. E. Cloutier, Ottawa.
- Majno, G. (1975). The Healing Hand. Man and wound in the ancient World. 571 pp., vele ill. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Gordon, B. L. (1945). The Romance of Medicine. The Story of the Evolution of Medicine from occult Practises and Primitive Times. 624 pp., portr., ill. F. A. Davis Company, Philadelphia.
- Königer, Ernst (1958). Aus der Geschichte der Heilkunst. Von Ärzten Badern und Chirurgen. 48 pp., 50 ill. Prestel Verlag, München.
- Stafski, Heinz (1956). Aus alten Apotheken. 48 pp., 48 ill. Prestel Verlag, München.
- Baumann, E. D. (1932). De Goddelijke Waanzin. Vier studiën over de Ekstase. 113 pp., Van Gorcum, Assen.
- Baisette, G. (1932). Leben und Lehre des Hippokrates. 300 pp. Uit het Frans vertaald door B. Hepner. Hippokrates-Verlag, Stuttgart-Leipzig.
- Adams, Fr. (translator) (1949). Hippocrates. Ancient Medicine and other Treatises. 140 pp. Henry Regnery Comp. Chicago, Ill.
- Gunst, J. W. (1934). Herman Boerhaave. Biografische schetsen. 154 pp., 7 ill. W. Punt, Leiden.
- [](1939). Memorialia Herman Boerhaave optimi medici. 133 pp., ill. Bohn, Haarlem.
- Rosseboom, M. (1968). Herman Boerhaave 1668 - 1968. Tentoonstelling 14 Juni - 1 December 1968. Rijksmuseum voor de Geschiedenis der Natuurwetenschappen, Leiden. 54 pp., 24 ill. Leiden.
- Sassen, F. L. R. en J. Dankmeijer (1968). Herman Boerhaave 1668/1968. 39 pp. Universitaire Pers, Leiden.

Van Prof. Dr J. A. M. Meerloo, Amsterdam, werd onderstaande lijst van boekwerken ontvangen:

- Snapper, I. (1956). Meditations on Medicine and medical Education. Past and Present. 138 pp. Grune & Stratton, New York-London.
- J. G. de Lint (z.j.) Great Painters and their works as seen by a doctor. I. Rembrandt. 113 pp., 64 ill. J. Ph. Kruseman, Den Haag.
- Baumann, E. D. (z.j. [1950]). Uit drie eeuwen Nederlandse geneeskunde. 319 pp., 46 ill. H. Meulenhoff, Amsterdam.
- Mez-Mangold, Lydia (1971). Aus der Geschichte des Medikaments. 175 pp., veel ill. F. Hoffmann - La Roche & Co, Basel.
- Ellinger, T. U. H. (translator) (1952). Hippocrates on intercourse and pregnancy. An English translation of "On semen and the development of the Child". Henry Schuman, New York.

INHOUD

		pag.
Dr A.P.C.H. Knegt	Nederlandse medici te Parijs in de achttiende eeuw	53
G.A. Lindeboom	Drie briefkaarten van Prof. K.F. Wenckebach (1864-1940)	59
A.A.G. Ham	Petrus Camper (1722-1789) in conflict met het Bataafsch Ge- nootschap te Rotterdam (1783). Twee brieven aan Camper	64
Dr H.L. Houtzager	Stedelijke Reglementen betref- fende de verloskundige verzor- ging in het 17de eeuwse Delft	73
Zevende Medisch-Historische Dag (7 mei 1977)		78
De Vijfde Nederlands-Duitse Samenkomst in het Hotel-Congres- centrum 't Kruysselt (18 juni 1977)		81
Jaarverslag 1976 (1 januari - 31 december)		83
G.A. Lindeboom	Loodvergiftiging in het oude Pompeji?	90
Boekbespreking	a) K.J. Nanninga. <u>Mijlpalen uit de geschiedenis van de reumati- sche ziekten</u> (diss.) (Dr J.V. Mei- ninger)	90
	b) G.T. Haneveld. <u>Oude medische gebouwen van Nederland</u>	93
Kroniek		94
Aanwinsten Bibliotheek		96